

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞBİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM'DA SAVAŞ ANLAYIŞI
(İslamiyet'in Doğuşundan Emevilerin Sonuna Kadar)

Hazırlayan
OSMAN GÜRESER

Tez Danışmanı
Prof Dr. MEHMET ÇELİK

MANİSA
2013

ÖZET

Bu tezde Peygamber Efendimiz (s.a.v.)döneminden Emeviler'in Sonuna kadar yaşanan savaşların arka planını ortaya koymak amaçlanmıştır. İslamiyet'teki Savaş anlayışının doğru bir şekilde algılanması için hicri birinci yüzyıldaki savaş uygulamalarının iyi bir şekilde anlaşılması gereklidir. Hz. Peygamber, peygamberlik duyurusundan sonra içinde yaşadığı toplumun ciddi bir tepkisiyle karşılaşmıştır. Kabile yaşantısına alternatif olarak teşekkül eden yeni toplumsal yapı güçlendikçe, müşrik grupların baskıları artmış ve Risalet dönemi savaşlarının meşruiyet kazanmasına zemin hazırlamıştır. Yurdundan yuvasından olan Müslümanlar kendilerine karşı ilan edilen savaşta artık aktif bir taraf olmayı hicretle birlikte seçmişlerdir. Ahlakilik ilkesinin getirildiği bu savaşlar, oluşum sürecini tamamlama gayreti içinde olan yeni bir yapının kendini koruma ve var etme mücadelesi olarak yorumlanabilir.

Dört Halife dönemi ve Emeviler Döneminde meydana gelen savaşlar Hz. Peygamber'in Temelini attığı binanın tamamlanması şeklinde yorumlanabilir. Hz. Osman'ı öldürülmesinden İslam dünyasında her ne kadar üzücü hadiseler ve iç savaşlar meydana gelse de Emeviler Döneminin sonuna kadar bu binanın tamamlanması için gayret gösteren yöneticilerin olduğunu görmekteyiz. Bu tezde söz konusu sürecin ayrıntıları, Savaşlarda ki strateji ve taktikler kapsamında ele alınmıştır.

OSMAN GÜRESER

2013/MANİSA

ABSTRACT

In this thesis, it is aimed to display the background of the wars committed from the period of the prophet Muhammad (P.U.H) to the end of the Umayyad Dynasty. It is essential to understand the wars nicely particularly in the first century of the Hegira in order to perceive the concept of War in Islam accurately and to answer the baseless accusing of the Westerner authors. The Prophet Muhammad confronted a serious response after he announced his prophethood. As long as the new social structure gained power alternatively to tribal life, the pressures of unbeliever groups rose and it laid the groundwork for prophet-period wars to gain legality. After the Hegira, the Muslims who had to move far from their homeland preferred to be an active part in the war made against them. These wars, in which the principle of morality was brought, can be commented as a new structure's -which endeavored to complete the process of creation- struggle of conserve and call itself into being.

The wars in Four Caliphs and Umayyad Dynasty can be interpreted as completing the building of which the Prophet formed the basis. Although depressing events and civil wars came into being in the Islamic World after the murder of Osman (the 3rd Caliph), we can see governors who struggle for completing this building till the end of the Umayyad Dynasty. In this thesis the details of this process and strategies and tactics in the wars are dealt in detail.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İSLAM’DA SAVAŞ ANLAYIŞI (İslamiyet’in Doğuşundan Emeviler’in Sonuna Kadar)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

22/07/2013

Adı Soyadı

Osman GÜRESER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 17/07/2013 tarih ve 18/3 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Osman GÜRESER'in "İslam'da Savaş Anlayışı (İslamiyet'in Doğuşundan Emevilerin Sonuna Kadar)" konulu tezi incelenmiş ve aday 22/07/2013 tarihinde saat 13.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

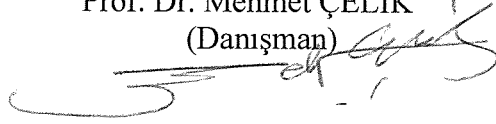
Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra. 60.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

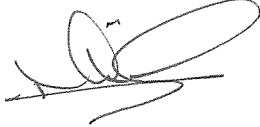
* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK
(Danışman)

ÜYE
Prof. Dr. Nadir ÖZKUYUMCU

ÜYE
Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, başımı gereksizdir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

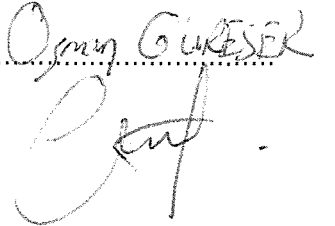
TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10009283
Yazar Adı / Soyadı	OSMAN GÜRESER
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 25574294020
Telefon	5533613910
E-Posta	cbuosman@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İslam'da Savaş Anlayışı (İslamiyet'in Doğuşundan Emevilerin Sonuna Kadar)
Tezin Tercümesi	Understanding of War in Islam (the birth of Islam to the end of the Umayyads)
Konu	Tarih
Üniversite	Celal Bayar Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Tarih Bölümü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	72
Tez Danışmanları	PROF. DR. MEHMET ÇELİK 36676297680
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	12 ay süre ile 22.07.2014 tarihine kadar kısıtlı

Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

NOT: (Ertelme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

22.07.2013

İmza:

ÖNSÖZ

İslam'da Savaş Anlayışı adlı bu tezimizde Kur'an-ı Kerim'de büyük ölçüde yer alan ve hemen hemen Medine'de inen ayetlerin yarısına ulaşan savaş konusu; Hz. Peygamber, Hulefâ-i Raşidin ve Emeviler Dönemi savaşları çerçevesinde incelenmiş ve İslâm savaş hukukunun genel prensipleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezimizin giriş bölümünde; çalışmamızda başvurduğumuz kaynaklar ve Cahiliye dönemi savaş anlayışını ve bu savaş anlayışının dönemin Arap toplumuna etkisi hakkında bilgi verdik.

Çalışmamızın İslam'da savaşın kavramları ve kapsamı adlı birinci bölümünde; İslam'da savaş ile ilgili kavramlar başlığı altında, savaş terimleri hakkında bilgi verdik. Yine bu bölümde İslam'da savaşın muhatapları başlığı altında, Müşrikler, Ehl-i Kitap, Sasaniler ve Türkler ile savaş konusunda ki muhatabiyet nedenlerini açıklamak için gayret gösterdik. Bu bölümde son olarak İslam'da savaşların sebepleri çerçevesinde yapılan askeri faaliyetler başlığı altında, yapılan askeri harekâtların sebeplerini analiz ettik.

İslam'da savaş uygulamaları adlı bölümümüzde; Savaş Stratejileri bağlamında yapılan istihbarat, istişare, ekonomik ve siyasi ambargo faaliyetlerini ve askerleri savaş için yüreklendirme amacıyla yapılan moral motivasyon çalışmalarını, çeşitli savaşlara atıflar yaparak analiz ettik. Bunun yanı sıra savaş sırasında yasaklanan fiiller başlığı altında, Hem Hz. Muhammed'in komutanlara verdiği talimatlar hem de halifelerin komutanlara verdiği talimatlar çerçevesinde İslam'ın savaşlar sırasında yasakladığı fiiller konusunu ele aldık. Son olarak savaşlar sonrası yapılan uygulamalar başlığı altında, savaş sonrası elde edilen esirler ve ganimetler ve barış ortamında gayr-i Müslim erkeklerden alınan cizye vergisi hakkında bilgi verdik.

Bu çalışmam sırasında birçok kimsenin desteğini gördüm. Ancak çalışmam sırasında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen saygı değer hocam Prof. Dr. Mehmet ÇELİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KISALTMALAR

GİRİŞ

1

A.KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

2

B.CAHİLİYYE DEVRİNDE SAVAŞ

5

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA SAVAŞIN KAVRAMI VE KAPSAMI

1.İSLAM'DA SAVAŞ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

8

2.İSLAM'DA SAVAŞIN MUHATAPLARI

11

2.1. Müşrikler

11

2.2. Ehl-i Kitap

12

2.2.1.Yahudiler

13

2.2.2. Hıristiyanlar	15
2.3. Sâsâniler	16
2.4. Türkler	16
3. İSLAM'DA SAVAŞLARIN SEBEPLERİ ÇERÇEVESİNDE YAPILAN ASKERİ FAALİYETLER	18
3.1. Düşmanı Ekonomik Zarara Uğratmak	18
3.2. Meşru Müdafaa	23
3.3. Aleyhte İttifak Oluşturma	27
3.4. Elçi Dokunulmazlığı İhlali	28
3.5. Anlaşmaların İhlali	31
3.6. İç Karışıklıklar	37

İKİNCİ BÖLÜM İSLAM'DA SAVAŞ UYGULAMALARI

1. SAVAŞ STRATEJİLERİ	40
1.1. İstihbarat	40
1.2. Ekonomik ve siyasi Ambargo	42
1.3. İstişare	43
1.4. Moral Motivasyon	47

2. SAVAŞ SIRASINDA YASAKLANAN FİİLLER	50
3. SAVAŞLAR SONRASI YAPILAN UYGULAMALAR	54
3.1. Esirler	54
3.2. Ganimet	57
3.3. Cizye	60
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	69

KISALTMALAR

b.t.y. : Baskı tarihi yok

DİA: Diyanet İşleri Ansiklopedisi

SDÜ: Süleyman Demirel Üniversitesi

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

Thk. : Tahkik eden

TTK: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

İnsanların bir barış ortamında yaşamlarını devam ettirme istekleri ve bu istekler doğrultusunda hareket etmeleri aslında son derece tabii ve gereklidir. Ancak böyle bir hedefin gerçekleşebilmesi, tarihsel süreç içerisinde mümkün olmadığı gibi günümüz dünyasının sosyo-politik tezahürleri bağlamında da aynı zamanda ütöpiktir.

Geçmişe dönüp baktığımızda evrensel bir barış ortamının hiçbir dönemde gerçekleşebileceği yolunda somut bir gelişme de söz konusu olamamıştır. İlk insanlar arasında başlayan kavga ortamı insanlık tarihi boyunca devam etmiştir. Kabul edilmesi her ne kadar zor olsa da, tarihsel akış içerisinde her dönemde 'savaş', adeta kaçınılmaz bir gerçek olarak kendini göstermiştir.

Savaş; farklı toplulukların ya da devletlerin karşılıklı iradelerini kabul ettirmek, veya irade dayatmasına karşı durmak amacıyla şiddete başvurmalarıdır. İnsanlık tarihi boyunca meydana gelen sayısız savaşlar, adeta bir panorama görünümündedir. Bu nedenle savaşları anlamak, toplumları tanımanın önemli kaynaklarından olmuştur. Savaşlarda adeta insanlığın genetiği saklıdır. Savaşlar toplumların en zor anlarını göz önüne serdiği için medeniyetlerini de ortaya koyan göstergeleri bünyesinde barındırır. Dolayısıyla savaşlar, adeta milletlerin gerçek yüzlerinin görüldüğü sosyal vakalar olarak değerlendirilmelidir.

Hız. Peygamberin savaşları, Mekke'den Medine'ye hicret ve Medine'de İslam Devleti'nin kurulma süreciyle başlamaktadır. İslam Tarihi'nde "Medine Dönemi" diye adlandırılan bu dönem siyasi, hukuki, askeri, kurumsal, sosyal, iktisadi ve dini açılardan mühim gelişmelere ve olaylara sahne olmuştur. Bu dönem adeta İslam Tarihi için bir miheng taşı mahiyetindedir. Hız. Muhammed(s.a.v.) kurduğu İslam Devleti ve yaptığı faaliyetlerle tabiri caizse bir binanın temelini atmış, kendisinden sonra gelen Hulefâ-i Raşidin ve diğer İslam Devletleri yöneticileri de o binayı inşa etmişlerdir.

Böyle bir konu üzerinde çalışırken, Hız. Peygamber döneminden sonraki Hulefâ-i Raşidin ve Emeviler Dönemini'de siyâsî eğilimler açısından ayrıca dikkate almak

gerekir. Çünkü gerek geçmişte ve gerekse günümüzde, birçok konuda olduğu gibi 'savaş' konusunda da tek bir İslâmî bakış açısı daha net bir ifadeyle; İslâm'dan çıkartılan tek ve tartışmasız bir yorumdan ziyâde farklı sebeplerden kaynaklanan birbiriyle çelişir görünüme sahip açılımlar söz konusu olabileceği varsayılmalıdır.

Dünya kamuoyunda, skolâstik düşüncenin etkisinden kurtulamayan ve iddialarını kendi inanışları ve yaşamı algılama biçimlerine dayandıran batılı yazarların yanıltıcı yorumları neticesinde, İslamafobi oluşmuş ve Müslümanlar gereksiz idealler uğruna savaştan topluluklar olarak algılanmıştır. Maalesef bu İslamafobi nedeniyle İslam'ın bir savaş dini olduğu propagandası yapılmıştır.

Bu incelemedeki en önemli amacımız; İslam'da Savaş anlayışı ile ilgili ön yargıları değiştirmeye çalışmak ve İslam'ın savaş dini değil barış dini olduğunu ve yapılan savaşların, makul nedenlerinin olduğunu dile getirmektir.

1.KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Çalışmamızın aşamalarında Hz. Muhammed (s.a.v.)Dönemi, Dört Halife Dönemi ve Emeviler Dönemi'ndeki savaş uygulamalarını daha iyi kavrayabilmek için, ilk olarak konuyla ilgili İslam'ın temel kaynaklarından olan Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerine ve Hz. Muhammed'in hadislerine başvurduk.

Bunun yanı sıra, kronik eserlerden olan Vâkidî'nin "Kitâbü'l Megâzî" adlı eseri tezimizde önemli bir yer teşkil etmiştir. Çünkü "Kitabü'l Megâzî"; Megâzi konusunda en önde zikredilmesi gereken eserlerden biridir. Vâkidî'nin bu eseri daha sonra kaleme alınan İslam tarihi eserlerinin ana kaynaklarından biri olmuştur.

Hz. Peygamber'in savaşları ile ilgili bilgi ve rivayetleri toplayarak geniş bir tarihi malzeme elde eden ve bu elde ettiği malzemeyi, kronolojik bir sistem içinde düzenlemeyi bir usul olarak benimseyen Vâkidî, gazve ve seriyyeleri başlangıç ve bitiş tarihlerine göre sıralamaya tabii tutmuş ve sistematik bir anlatım tarzı benimsemiştir. Olayların meydana geldiği mekânları bizzat ziyaret ederek incelemesi ve bu şekilde

birinci elden kaynağa ulaşmaya çalışması, ayrıca olayların psikolojik, ekonomik, dini, sosyal ve siyasi yönlerini hep birlikte değerlendirmesi bizce bu eserin dikkat çekici özelliklerindedir.

Vâkidi bununla yetinmeyip savaşlarla ilgili inen ayetleri, savaşların sonuna bir başlık altında eklemiş konunun içerisinde de bu ayetlere atıflar yapmıştır. Bunun yanı sıra konuyla ilgili rivayet edilen hadislere de yer vermiştir. Bu eser Marsden Johannes tarafından tahkik edilmiş 1960'lı yıllarda Mısır ve İngiltere'de basılmıştır. Bizim elimizdeki kaynak ise Lübnan-Beyrut 2006 yılına ait baskıdır.

Tezimiz açısından diğer önemli bir kaynak ise Tâberî'nin “ Târih-i Tâberî” adlı eseridir. Tâberî, eserinde Hz. Âdem'in yaratılmasından, yaşadığı döneme kadar olan olayları zikretmiştir. Ve bu olayların hangi yılda ve hangi halife zamanında yaşandığı kronolojik sırayla nakledilmiştir. Taberî bu eserinde Vakidî'nin rivayetlerine de yer vermiştir. Taberî'nin olayların sebep ve sonuçlarını, rivayet usulüyle anlattığını ve kendi yorumuna çok fazla yer vermediği dikkat çekicidir. Bu eser de İslam Tarihi açısından önemli bir kaynak eser olma özelliğiyle çoğu tetkik esere ışık tutmuştur.

Bu kaynakların yanı sıra tezimizde çoğu zaman faydalandığımız bir başka eser ise Belâzuri'nin “ Fütûhu'l Buldan” adlı eseridir. Bu eser fethedilen beldelerde, esirlere yapılan uygulamaları, elde edilen ganimetlerin durumunu, dost ve düşman devletlerle yapılan anlaşmaları değerlendirmesi, İslam Devleti'ndeki yönetim biçimi hakkında bilgi vermesi ve bunların neticesinde okuyucunun aklında İslam'ın savaş anlayışı konusunda yeni ufuklar açması bakımından oldukça değerlidir.

Tezimizde yararlandığımız bir başka eser ise Ebu'l Hasan el-Mâverdî'nin “El-Ahkâmüs-Sultaniyye” adlı eseridir. Bu eser İslam'da yönetim, komutan-asker, asker-komutan, yöneten-yönetilen, yönetilen-yöneten ilişkilerini, bu saydığımız zümrelerin yetki ve sorumluluklarını siyasi ve fihhi açıdan, mezhep imamlarının düşüncelerine de yer vererek değerlendirmiştir.

Araştırma eserlere gelince; bu konuda Hz. Peygamberin savaşlarını sebep ve sonuç ilişkisiyle ele alan Elşad Mahmudov'un " Hz. Peygamber'in Savaşları" adlı eseri oldukça dikkate değerdir. Bu eserde Mahmudov megâzi kaynaklarını iyi bir şekilde tetkik etmiş Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerine nedensel açıdan yeni bir bakış getirmiştir.

Bunun yanı sıra Muhammed Hamidullah'ın "Hz. Peygamber'in savaşları" özellikle üç büyük savaş ve Mekke'nin fethi konusunda yeni bir bakış açısı getirmiş ve burada yapılan uygulamaları bize sunmuştur. Yine Hamidullah'ın "İslam'da Devlet İdaresi" adlı eseri, evrensel hukuka göre İslamiyet'teki savaş uygulamalarını değerlendirmesi ve bu bağlamda anlaşmaların ihlali, elçi dokunulmazlığı, fethedilen beldelerde yapılan uygulamalar, ganimet, cizye v.s. gibi konularda tezimize ışık tutmuştur.

İslam'da savaş stratejileri konusunda tezimize önemli katkıda bulunan, Abdullah Reşid'in, "İslam'da Ordu ve Komutanlık", Mustafa Zeki Terzi'nin, "Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidin Döneminde Askeri Teşkilat", adlı eserleri de oldukça dikkatle incelenmesi gereken eserlerdir.

Müşrikler ve gayri müslimlerle münasebetler konusunda Osman Güner'in, "Resulullah'ın Ehl-i Kitapla Münasebetleri", Murat Ağarının, "Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla Mücadele Stratejisi", M.Ali Kapar'ın, " Hz. Muhammed (s,a,v.)'in Müşriklerle Münasebeti" adlı eserler, İslam'daki savaş anlayışı noktasında bize yön göstermiştir.

Tüm bunların yanı sıra, Diyanet İslam Ansiklopedisi'ndeki konumuzla alakalı maddeler, Neşet Çağatay'ın kaleme aldığı "Başlangıçtan Abbasiler'e Kadar İslam Tarihi" adlı eser ve Murat Sarıcık'ın "Dört Halife Dönemi" adlı eseri, bu konuyla ilgili araştırma yapacak kişilerin özellikle incelemesi gereken eserlerdir.

İncelemelerimiz neticesinde İslamiyet'in doğuşundan Emeviler'in sonuna kadar olan döneme ait, müşrikler ve gayri müslimlerle savaşların nedenleri-sonuçları ve savaş

esnasında ki uygulamalar, iç savaşlar, esirlere yapılan muamele, savaş stratejileri konularıyla ilgili toplu eserlerin azlığı bizi bu çalışmayı yapmaya teşvik etmiştir.

2.CAHİLİYYE DEVRİNDE SAVAŞ

Arap yarım adası sakinleri göçebe(Bedevî) ve yerleşik (Hadarî) olmak üzere iki gruba ayrılırlardı. Bu iki grup arasında yarı göçebeler de mevcuttur. Bedeviler geçimlerini hayvancılıkla ve yerleşik halka ait kervanları yağmalamakla temin ederlerdi. Şehirlerde oturan yerleşik halk, Tâif ve Medine gibi ziraata elverişli yerlerde, tarım ve hayvancılıkla, elverişsiz olan Mekke'de yaşayan Kureyş kabilesi ise ticaretle Meşgul oluyordu. Bedevîler kendi kabilelerine ait çadırlarda oturdukları gibi, Şehirlerde de kendi kabilelerine mahsus mahallelerde oturuyorlardı.

Hayat şartlarının farklı olmasına rağmen gerek bedevilerde gerekse hadarîlerde sosyal yapının bir tek temeli vardığı, bu da bağları, gelenekleri ve ahlaki değerleri ile “kabile”dir. Kabile nizamının esası “Asabiyet”tir. Bu da İslam öncesi Araplarında bir kimsenin “asabe” sini, yani baba tarafından akrabalarını veya genelde kabilesini haklı veya haksız olsun her meselede müdafaa etmeye hazır olması; kabile fertlerinin gerek kendi mal ve mülklerini korumak ve gerekse başkalarının mal ve mülklerini zapt etmek için birleşmesidir. Kabilede mümkün olabilecek nihâi bağlılık unsuru bu asabiyettir. Kan akrabalığı, kabile yapısında birleştirici rol oynamaktadır.

Kabileler arasında kan davalarının da önemli bir yeri vardı. Araplar intikam “konusunda titiz davranırlardı. Bir kabileye mensup bir adam diğer kabileye mensup bir adamı öldürürse, öldürülen adamın kabilesi öldüren adamın kabilesinden, denk bir şahsı öldürmeden veya diyet almak suretiyle sulh sağlanmadan huzur bulamazdı.

Cahiliye döneminde iki kişi veya iki kabile arasındaki düşmanlık sebeplerinden biri de “Müfâhare” yani babalarla, dedelerle, nüfus çokluğu ve cömertlikle övünülmesidir. Bu hususlarda iki kişi arasındaki çekişmeye “Münafere” denilir. Münafere hasep ve

nesep konusunda muhakeme olmaktır. Bunun için hâkim veya kâhinler hakemlik yaparlar ve onların hükümleri kayıtsız şartsız kabul edilirdi.¹

Araplar arasında bir cinayet işlenecek olsa bunun sorumluluğu herkesten ziyade katilin en yakın akrabalarına aitti. Katilin akrabaları veya boyu genellikle onu himaye ettiğinden bir intikam olayı kanlı savaflara dönüşebiliyordu. Mesela “Besus Harbi” diye bilinen Bekr ve Talip kabileleri arasında yaşanmış olan savaş, tam 40 yıl sürmüştür. Ve bir çok insanın ölümüne neden olmuştur.²

Savaşlar sırasında öldürülen kişi için kimi zaman kan parası olarak birkaç deve verilip diyetinin ödendiği de oluyordu. Her kabilede bu tür ihtilaflara çözüm yolu bulmak da kabile büyüklerine düşüyordu. Bu çözüm yolları öneriliyor, ama kimseye zorla kabul ettirilmiyordu; kabileler genellikle uzun savaflardan yorulup bezgin düştükleri vakit bu tür önerileri kabulleniyorlardı. Katilin kabilesi, onu maktulün kabilesine teslim edecek olsa hiçbir savaşın çıkmayacağı ortadaydı. Ancak bu yöntem onların anlayışına göre mertliğe pek sığmıyordu. Bu nedenle de suçluyu bizzat kendileri cezalandırmak istiyorlardı. Çöl Arapları için en önemli ahlâk ilkesi haysiyet ve gururdu; Bütün davranışlarında bunu ilk prensip olarak uyguluyorlardı.³

Araplar arasında kendiliğinden kutsal bir barışın sağlandığı tek dönem haram aylardı.(Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep). Bu ateşkes dönemi Araplar için huzur yüzü görmek, rahatça ticarete bulunup alışveriş yapabilmek ve Kâbe’yi ziyaret edebilmek için tek fırsattı. Bu aylar da bir savaş baş gösterecek olsa onu “Harbu’l-Ficar” yani “kötü ve günah savaş” olarak adlandırılırdı. Ficar savaşları genel olarak ganimet için yapılmış, kölelere efendileri kayıtsız şartsız muamele edebilmiş, isterse onları ölesiye kadar dövmüş, elini kulağını burnunu kesmiş, gözünü çıkarmış, hatta öldürmüştür. Bu yaptıklarından dolayı hiçbir zaman sorumlu olmamışlardır.⁴

¹İbrahim Sarıçam, “Emevi-Haşimî İlişkileri”, Ankara 2008, s.27-30.

²Ebü’l Ala el-Mevdûdî, “İslam’da Savaş Hukuku”, İstanbul 2009, s.184.

³Mevdûdî, A. g. e. ; s.182

⁴Neşet Çağatay, “İslam Tarihi”, TTK yay, Ankara 1993, s. 106.

Hz. Muhammed'in Arap yarım adasına hâkim olmasıyla bu uygulamalar değişmiş ve insanlara daha özgür ve kişisel haklara daha fazla önem verilen bir ortam oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA SAVAŞIN KAVRAMI VE KAPSAMI

1.İSLAM'DA SAVAŞ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Harb:

Kavga, nizâ, vuruşma, birbirini öldürme, bir şeyi ortadan kaldırmak, tesirsiz hale getirmek için yapılan çalışma, alınan tedbir anlamlarına gelmektedir.⁵

Harb, mücadelenin sona erdirilmesi ve kesin neticenin elde edilmesi için başvurulan en güçlü araçtır. Muzaffer olanı ve hezimete uğrayanı bize gösteren o dur. Tabii ki bu araç neticesinde galip ve mağlup ortaya çıkarken harbin bünyesinde istenilmeyen olaylar da meydana gelmiştir . İstenilmeyen bu olaylar insanların ölümü ve mamur beldelerin tahrip edilmesidir.

İbn-i Haldun, *Târih'ül İber* adlı eserine yazdığı mukaddimesinde harbi şu şekilde tanımlar; “Bil ki insanlar arasında vukû bulan savaşlar ve çarpışmalar, Allahın onları yaratmasından beri mevcuttur. Savaşların aslı ise insanların birbirinden intikam almak istemesidir. Savaşlarda herkes kendi asabiyetine yardım eder. İnsanların birbirini savaşa teşvik etmesi ile iki grup karşı karşıya gelir. Gruplardan biri intikam almak diğeri kendisini savunmak ister. Böylece savaş vukû bulur. Bu insanlar için tabii bir durum olup hiçbir millet veya nesil bundan kurtulmuş değildir.”⁶

Gazve ve Seriyye:

Gazve; saldırı, baskın, zapt etme, fetih, fetih seferberliği⁷ Seriyye; bölük, müfreze, düşman üzerine gönderilen askeri birlikler demektir.

Bu askeri birliklerin en azı 5 en çoğu da 300–400 kişi olur. Hz.Muhammed'in (s.a.v.) bizzat hazır buldukları askeri hareketlere gazve; kendileri bulunmayıp

⁵ Ahmet Yaman, “Savaş”, DİA, İstanbul 2009, XXXIII, s.189-194.

⁶ İbn-i Haldun, “Mukaddime” (Çev. Halil Kendir), Ankara 2004, c.I, s.360.

⁷ Hüseyin Algül, “Gazve” DİA, İstanbul 1996, c.XIII, s.488.

ashaptan herhangi birisinin kumandası altında düşman üzerine gönderdikleri askeri birliklere ise seriyye denilmektedir.⁸

Hiz. Muhammed'in(s.a.v.) bizzat katıldıkları gazvelerin sayısı 27, ashaptan birisinin kumandası altında gönderdiği seriyyelerin sayısı da 47 idi.⁹Bu sayılar bazı kaynaklarda daha az ve daha fazla da ifade edilmektedir.¹⁰

Ba's:

Hiz. Muhammed'in düzenlediği fakat bizzat katılmadığı askeri faaliyetler yani seriyyeler için kullanılan bir kelimedir. Sözlükte ; "Göndermek, sevk etmek, ordu teçhiz etmek, birini kaldırıp harekete geçirmek, uykudan uyandırmak, diriltmek" gibi manalara gelen "Ba's" kavramı, özellikle kıyametin kopmasından sonra Allah tarafından ölümlerin dirilmesi hadisesi olarak bilinmekle beraber, konumuz itibariyle, Hiz. Peygamberin düzenlediği, fakat seriyyede olduğu gibi bizzat katılmadığı ve en az üç ve üzeri kişiden oluşan askeri birliğe verilen bir terim anlamı kazanmıştır. Ba's kelimesinin "gönderme" manasından yola çıkarak Hiz. Peygamberin bir ordu, seriyye, grup veya kişileri gerek savaş maksadıyla gerekse diplomatik amaçlı veya gözetlemek, haber toplamak, dine davet etmek, dini eğitim vermek, sadaka ve zekât toplamak gibi savaş kastı olmaksızın, yola çıkardığı birlik ve eylemlere Ba's çoğul şekliyle Bu'us denilmektedir.¹¹

Vak'a:

Hiz. Peygamberin gazve ve seriyyeleri ile ilgili olarak " zaman dilimi, olay yeri, olgu, vâkıa ve vukuat" gibi anlamlara gelen, Vak'a kelimesi de bazen kullanılmıştır. Vak'a kelimesi aynı zamanda harp, kıtal, savaş, savaş yeri manalarına da gelir.¹²

Yevm-Eyyam:

Arapça'da "gün" anlamına gelen ve Cahiliye Devri'nde kabile savaşları için kullanılan yevm kelimesinin bazen Hiz. Muhammed'in(s.a.v.) gazve ve seriyyeleri için de kullanıldığını görüyoruz. Dolayısıyla bu kelimeye savaş anlamı yüklendiği dikkat çekicidir. Yevm'in çoğulu olarak kullanılan "eyyam" kelimesine ise ıstılah olarak, daha

⁸Mustafa Asım Köksal, " İslam Tarihi", İstanbul 2005, c.III, s.183.

⁹ Köksal, A. g. e. ; c.III, s.183.

¹⁰ M. Ali Kapar, " Hiz. Muhammed (s,a,v.)'in Müşriklerle Münasebeti" , Konya b.t.y. ; s.170.

¹¹ Yusuf Şevki Yavuz, "Ba's", DİA, İstanbul 1992, c.V, s.98-100.

¹² Elşad Mahmudov, "Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hiz. Peygamberin Savaşları", İstanbul 2010, s.36.

çok Arap geleneğinde cahiliye devri Arap kabileleri arasında cereyan eden savaşlar bazen de aileler hatta fertler arasında cereyan eden muharebe ve çatışmalar için kullanıldığına rastlanmaktadır. Bundan dolayı bazı tarihçiler gazve ve seriyyeler için “Yevmü evtas, Yevmü bi’ri-maune vs. gibi isimler vermişlerdir.¹³

Kıtâl:

Hz. Peygamberin savaşları için kullanılan bir diğer kelimedir. Arapçada; “öldürmek, bastırmak, savaşmak, mücadele etmek, harb etmek” anlamlarına gelir.¹⁴

Cihad:

Cihad kelimesi; gayret etmek, çaba sarf etmek, zahmet çekmek, çok çalışmak, bitirmek, tüketmek, çabalamak, gayret etmek anlamına gelen “Cehd” kökünden türemiştir.¹⁵ İslami terim olarak Cihad; Allah’ın(c.c.) rızasını kazanmak uğrunda her türlü araçla olanca gayretin sarf edilmesi demektir. “Cihad” kelimesi bu geniş manasıyla kâfirlere, günahkâr Müslümanlara, insanın kendi nefesine ve şeytana karşı gösterilen gayretler için kullanılabilir. Ancak kelime zamanla kâfirlerle savaşma hususun da olanca gayreti sarf etme “Kâfirlerle sıcak savaş” manasında kullanılır olmuş ve diğerlerine “Mücâhede” denmiştir.¹⁶

¹³ Mahmudov, A. g. e. ; s.35.

¹⁴ Mahmudov, A. g. e. ; s.37.

¹⁵ Ahmet Özel, “Cihad”, DİA,,İstanbul 1993, c.VII, s.527-528.

¹⁶ Semerkandî, “Sünen-i Dârimî” (çev. Abdullah Aydınlı), İstanbul 1996, c.V, s.217.

2. İSLAM'DA SAVAŞIN MUHATAPLARI

2.1. Müşrikler

Mekke toplumunun inanç bakımından en önemli unsurunu müşrikler oluşturmaktadır. Müşrikler, Hz. Peygamber'in tebliğ görevinde de birincil muhataptırlar. Bu nedenle olsa gerektir ki Hz. Muhammed Dönemi mücadelelerinin güçlü muhalefet kanadı durumundadırlar. Müşriklere karşı yapılan silahlı müdahale ve mücadele tarihi, hicretten yaklaşık yedi ay sonrasındaki olaylara rastlamaktadır. Hicret öncesi başlayan savaş şartlarında yeni bir toplumsal yapının teşekkül ettiğini böylece kabilelerden farklı yeni bir toplumun oluştuğunu ve bu sınıfa iltihakların gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu yeni toplumsal yapının bireyleri artık kabilelerde olduğu gibi ortak bir bilince ve müşterek noktalara sahip olmaya başlamıştır. Bu anlamda mezkûr sınıfın bireyelerine yapılan ve o toplumun yargılarında savaş nedeni sayılabilecek her türlü müdahalenin, aynı kategoride değerlendirildiğini söylemek mümkündür.

Müşriklere karşı yapılan askerî hareketlerin planlı bir şekilde mi yapıldığı yoksa gelişen şartlara göre mi gerçekleştiği önemli bir soru olarak görülmelidir. Bizim anlayışımıza göre bu savaşlar, Medine'de kurulan yeni devletin, devlet olmasının gereği olarak, kendi güvenliği ve sınırlarının belirginleştirilmesi adına ortaya konan gayretlerin doğal süreçteki bir ifadesi olarak algılanmalıdır. Bu hedefin gerçekleşmesi, bir noktada düşman konumunda olan hedeflere karşı tehdit ve gözdağı verme gibi davranışları beraberinde getirir. Seriyeler bazen bu anlamda tatbikat işlevi görmüştür. Mekke'den ayrılıp vatanını terk etmek zorunda kalan insanların yeni yerleştikleri bölgede tutunabilmek ve Mekke-Medine arasında sürekli ilişkilerin olduğu göz önünde bulundurulursa varlıklarını muhafaza edebilmek için bir vaziyet almaları anlaşılabilir. Güven içinde olabilmenin yegâne yolu ise güçlü olunduğunun hissettirilmesidir.

İşte Hz. Peygamber bu gibi hususlar dolayısıyla Mekke döneminde yaşananların henüz hafızalarda olduğu bir zamanda askeri faaliyetlerini başlatmıştır.

2.2. Ehl-i Kitap

İslam dini evrensel bir din olduğu için kendinden önceki dinlerin mensuplarına da oldukça önem vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de ehl-i kitapla ilgili şu ayetler yer almaktadır; “ Onların (kitap ehlinin) hepsi bir değildir. Kitap Ehli içinde gece saatlerinde ayakta duran secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okuyan bir topluluk vardır. Onlar Allah'a ve âhiret gününe inanırlar, iyiliği emrederler, kötülükten men ederler; hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar. Onlar ne hayır işlerlerse karşılıksız bırakılmayacaklardır. Allah kendisine karşı gelmekten sakınanları bilir.”¹⁷

İslamiyet'in ehl-i kitap'a bakış açısını belirten bu âyetin yanı sıra konumuzla ilgili, İslamiyet'in Ehl-i kitapla mücadele stratejisini belirleyen şu ayete de yer vermek gerekmektedir; “ İçlerinden zulmedenler hariç kitap ehliyle ancak en güzel bir yolla mücadele edin ve onlara şöyle deyin; “Biz bize indirilene de size indirilene de inandık. Bizim ilahımız ve sizin ilahınız birdir. Biz sadece ona teslim olduk”¹⁸

Yukarıdaki ayetlerden anlaşılıyor ki Ehl-i Kitap'ın Allah katında diğer zümrelerden (münafık, kafir) daha önemli bir yeri vardır. Ve ehl-i kitap ile en iyi şekilde sosyal ilişkiler kurulabilir. Mücadele ve savaş anlayışına gelince bu konuda son ayet referans alınarak, yani; masum halkla değil ancak zulmedenlerle mücadele edilebileceğini ve bu mücadelenin de en güzel şekilde yapılması gerektiğini bize gösterir. Müslümanların Ehl-i Kitapla mücadelesini şu başlıklar altında toplayabiliriz;

a) Barış çerçevesinde İslamiyet'e davet

b) Zulmedenlere karşı savaş

c) Savaş sonrası cizye şartıyla özgürce yaşam¹⁹

¹⁷ Al-i İmran Suresi:3:113-115.

¹⁸ Ankebût Suresi: 29: 46.

¹⁹ Murat Ağarı bu maddeleri şu şekilde sıralar; İslamiyet'e davet, cizye şartıyla özgürce yaşam ve savaş. Yukarıdaki ayetler çerçevesinde maddeleri değerlendirecek olursak bu doğru bir sıralama değildir çünkü bu maddeler bu şekilde sıralanırsa Hristiyanlarla İslam'a davet ve cizye için savaşıldığı anlamı çıkar.bkz. Murat Ağarı, “Hz. Muhammed'in Hristiyanlarla Mücadele Stratejisi”, İstanbul 2003, s.123.

2.2.1.Yahudiler

Yahudiler İslamiyet'ten önce bir Peygamber geleceğine inanıyorlardı ve bu durumun onların kitaplarında yazdığını Kur'an-ı Kerim bize şu şekilde bildiriyor; “ Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları, okuyup yazması olmayan, Allah'ın elçisi peygambere tabi olurlar...”²⁰

Yahudilerin büyük çoğunluğunun tavrını Kur'an-ı Kerim şöyle anlatıyor; “ Kendilerine ellerindeki (Tevrat)tasdik eden bir kitap (Kur'an) gelince onu inkâr ettiler. Oysa bu daha önce (bu kitabı getirecek peygamber ile)inkârcılara (Arap müşriklerine) karşı yardım istiyorlardı. (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler. Allah'ın laneti inkârcıların üzerine olsun.”²¹

Peki, niçin Yahudiler peygamberi bildikleri halde inkâr ettiler? Cevabı şudur; onlar kendi içlerinden ve kendi menfaatlerini kollayacak deyim yerindeyse kavmî bir peygamber arzu ediyorlardı. Ancak İslam Yahudi olmayan birisi vasıtasıyla geldi. O insanları eşit kabul etti. Onları söyledikleri gibi seçkin bir ırk olarak görmedi. Medineliler, çabuk davranıp hemen bu dine girdiler. Hâlbuki Yahudiler bu din vasıtasıyla Araplara karşı zafer elde etmek istiyorlardı. Araplar bu dine onlardan önce girince bu dine girmekte fayda görmediler.²²

Hz. Muhammed (s.a.v.) onlara iyi davrandı. Medine'ye göçtüğünde orada üç kabile bulunuyordu. Bunlar Benî Kaynuka, Benî Nâdir ve Benî Kurayza Yahudileridir. Bunlar o şehrin en eski sakinlerindendi.²³ Ve Hz. Muhammed (s.a.v.) Onlarla Medine sözleşmesini imzaladı.²⁴ Bu anlaşma neticesinde onları ibadetlerinde serbest bıraktı. Onlara İslamiyet'in garantisi altında haklar tanıdı. Yahudilerde buna karşılık Medine'ye bir düşman saldırısı olursa şehri müslümanlarla birlikte savunacaklarına ve müşriklerle anlaşma yapmayacaklarına söz veriyorlardı. Fakat yahudiler anlaşmaya sadık

²⁰ Araf Suresi:7:157.

²¹ Bakara Suresi:2:89.

²² Eyüp Baş, “ İslam'ın ilk Döneminde Müslüman-Yahudi ilişkileri” İstanbul 2004, s.43-44.

²³ Medine Yahudilerinin kökeni için bkz. Çağatay, A. g. e. ; s.229.

²⁴ Medine sözleşmesinin Yahudilere getirdiği haklar için bkz. Eyüp Baş, A. g. e. ; s.39- 40.

kalmadılar. Bu anlaşmayı imzalamalarındaki temel gaye; kendilerine başka bir yol bulana kadar zaman kazanmak olabilir.

İslam'ın hızlı bir şekilde yayılması onların kin ve nefretini daha da arttırmıştı. Onlar için askeri cephesini Kureyş'e bırakacaklar kendileri fikir planında İslam'a karşı koyacaklardı. İnsanları şüpheye düşürmek ve müslümanları dinden çevirmek için mücadeleye başladılar. Bu maksatla kaza-kader ve yapılan işleri kimin yarattığı gibi konuları ortaya attılar. Kuran-ı Kerim onların tavrına şu şekilde yer veriyor; "Kitap ehlinden birçoğu, hak kendileri için apaçık belli olduktan sonra içlerindeki çekememezlikten dolayı iman etmenizden sonra sizi yine kâfirliğe çevirmek istediler. Allah'ın emri gelinceye kadar onları affedin ve hoş görülün."²⁵

Başka bir ayette ise onların durumu şu şekilde anlatılıyor; " Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmüyor musunuz? Onlar puta ve şeytana inanıyorlar. Ve inkâr edenlere; "onlar iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar. Allah'ın lanet ettiği kimseler işte bunlardır."²⁶ Ancak bu ayette şunun altını çizmek gerekir ki halk arasında yahudilerin lanetlendiği söylenir bu doğrudur ancak tüm Yahudiler değil bu tavırda hareket eden yahudiler lanetlenmiştir.

Bir başka ayet-i kerimede de yine onların insanları saptırma konusundaki gayretleri açıkça ifade edilmektedir; "Kitap ehlinden bir cemaat şöyle dedi; İman edenlere indirilene, günün başında iman edin günün sonunda inkâr edin. Umulur ki dinlerinden dönerler."²⁷

Yahudiler anlaşma şartlarına uyduğu müddetçe kendileriyle iyi geçinilmiş ve barışın kuralları çerçevesinde kendilerine muamele edilmiştir. Silahlı mücadele ancak onların Medine Sözleşmesi'nin hükümlerine uymamaları neticesinde gerçekleşmiştir.

²⁵ Bakara Suresi: 2:109.

²⁶ Nisâ Suresi: 4: 51-52

²⁷ Âl-i İmran Suresi: 3:72.

2.2.2. Hıristiyanlar

Kur'an-ı Kerim'de Hıristiyanlarla ilgili şu ifadelere yer veriliyor; “ Ey Muhammed! Şüphesiz insanlardan iman edenlere en şiddetli düşman olarak, Yahudileri ve Allah’a ortak koşanları bulursun. Ve yine iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak; “Biz Hıristiyan’ız” diyenleri bulursun.”²⁸ Bu ayetten anlıyoruz ki Müslümanlara sevgiyle yaklaşan hiçbir hıristiyan’a kılıç çekilemez. Müslüman ve Hıristiyan dayanışmasının en güzel örneği Müslümanların Habeşistan’a Hicreti zamanında gerçekleşmiştir.. Oradaki Necâşi'nin tutum ve davranışı hoşgörü çerçevesindedir.

Hıristiyanlarla ilişkiler dostluk boyutunda olduğu gibi savaş şeklinde de gerçekleşmiştir. Tövbe suresinde geçen bir başka ayete göre; “ kitap ehli’nden Allah’a ve âhıret gününe inanmayan, Allah’ın ve peygamberin haram kıldığı şeyi haram tanımayan, hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle boyun eğerek, cizye verene kadar savaşın.”²⁹ Bu ayette dikkat edilmesi gereken husus; Müslümanlar, Hıristiyanlarla ne cizye için savaşmış ne de, Hıristiyanlar İslam’ın dini hükümlerine uymadıkları için savaşmıştır. Savaşların sebebi Bizans ve Hıristiyan kabilelerin Müslümanlara karşı düşmanlık üzerine ittifak kurmalarıdır. Çünkü düşmanla ittifak yapan Hıristiyanlar zaten İslam dinine savaş açmıştır ve bu şekilde davranan Hıristiyanlarla mücadele edilmesi doğaldır.

Hız. Peygamber’in Hıristiyanlarla olan ilişkileri daha ziyade Medine’de belirginlik kazanmıştır. Önceki dönemlerde gerçekleşen diyaloglar ferdi ve toplumsal bazda birkaç olayla sınırlıdır. Ve bundan sonra Dört Halife ve Emevi dönemlerinde de bu ilişkiler gerek savaş yoluyla gerekse anlaşma yoluyla artarak devam etmiştir.

²⁸ Mâide Suresi: 5:82.

²⁹ Tövbe Suresi: 9:29

2.3.Sâsâniler

İslam Devleti'nin kurulduğu dönemlerde en güçlü devletlerden biri Sasaniler'dir. Hz. Muhammed bu devlete II. Hüsrev zamanında Abdullah b. Huzafe es-Sehmî ile İslam'a davet mektubu göndermiş (m.628) ancak Hüsrev elçiye hakarete bulunmuş ve mektubu yırtmıştır.³⁰ Elçi dokunulmazlığı ihlaline giren bu hareket neticesinde Hz. Muhammed'in müşriklerle mücadele etmesi ve daha tam manasıyla İslam Devletinin güç kazanmaması sebebiyle bu devlete karşı bir askeri hareket düzenlenmemiştir.

Bu devletle silahlı mücadele Hz. Ebu Bekir Dönemi'nde başladı. Bu mücadelelerin temel amacı; Sâsâniler'in diğer kabileleri kışkırtmalarını ve bu kabilerle aleyhte ittifak kurmalarını engellemektir.

Daha sonra Hz. Ömer Dönemi'nde yapılan Köprü Savaşı, Kadisiye Savaşı³¹, Nihavend Savaşı (m.642) yapılmış ve Sâsâniler'in başkenti Medâin³² fethedilince bu devletin varlığına son verilmiştir. İslam Devleti'nin yönetimdeki adaleti ve hoşgörü politikası sonucunda İran halkı İslamiyet'i benimsemiştir. Ayrıca bu devletin ortadan kaldırılmasıyla Müslümanlar için Orta Asya yolu açılmıştır.

2.4. Türkler

Türklerle Araplar arasında ilişkilerin olduğunu Türklerin Arap şiirlerine konu olmasından anlayabiliriz. Hz. Muhammed'in de savaşlarda kullandığı Türk çadırları ve Türklerle ilgili hadisleri bu toplulukla münasebetlerin o dönemlerde de var olduğunu kanıtlamaktadır.³³ Müslüman Araplarla Türklerin mücadelesi ilk olarak, Hz. Ömer Dönemi'nde başlamış,³⁴ Hz. Osman ve Emeviler Dönemleri'nde de devam etmiştir.

³⁰ Esko Naskalı, "Sâsâniler", DİA, İstanbul 2009, c.XXXVI, s.174-176.

³¹ Savaşın Ayrıntıları için bkz. Belâzuri, Ebû'l- Abbas Ahmed b. Yahya "Fütûhu'l Buldan", (çev. Mustafa Fayda), İstanbul 2013, s.291-298

³² Belâzuri, A. g. e. ;s.299

³³ Zekeriyya Kitapçı, "Hz. Peygamber'in Hadisleri'nde Türk Varlığı Selçuklular Moğollar Osmanlılar", İstanbul, b.t.y. ; s.49-61,

³⁴ Hakkı Dursun Yıldız, "İslamiyet ve Türkler", İstanbul 2000, s.30.

Türklerle Müslüman Arapların savaşmalarının nedeni; Türklerin Sasaniler'le iş birliği içinde olmasıdır. Yapılan savaşlar düşmanın ittifakını bozmak için haklı bir gerekçeye dayanmaktaydı.

İslam ordusu ile Türklerin ilk karşılaşması, Nihavend Savaşı'nı takip eden aylarda, Doğu İran'ın fethine müteakip, Müslüman ordusuna Horasan³⁵ ve Toharistan yolunun açılmasıyla gerçekleşti. Hz.Ömer Dönemi'nde gerçekleşen fetihlerin öncü kumandanı olan Ahnef b. Kays , Merv El-Rud 'da karargâh kurunca İran hükümdarı Yezdücerd Türk hakanından yardım istedi. Böylece Arap orduları, İslamiyet'in zuhurundan sonra ilk defa Türkler ile karşı karşıya gelmiş oldular.³⁶

Hz. Osman'ın ilk altı yıllık halifeliğinde büyük ve önemli fetihler olmuştur. Bu sırada İslam Devleti sınırlarını doğuda Ceyhun Nehri'ne kadar ulaştırmıştır. Horasan ve Harzem fethedilmiştir. Kuzey sınırlar Kafkasya'ya kadar dayanmış, İslam orduları burada Hazar Türkleriyle karşı karşıya gelmişlerdir..³⁷

Emevi Devleti'nde Halife Abdülmelik zamanında da Türk bölgesinde fetihler gerçekleşmiştir. Haccac Horasana Harici isyanını bastıran Mühelleb'i tayin etmiş. Mühelleb, Belh nehrini geçerek Kiş'e ulaşmıştır.³⁸

I.Velid Döneminde Haccac'ın tavsiyesiyle Abdülmelik Kuteybe b. Müslim'i, Ceyhun Nehrinden Hindikuş'a kadar uzanan Horasan'ın doğu eyaletine vali tayin etmişti. Buralarda asırlardan beri Türk ve İran halkları birbirleriyle mücadele halindeydi.

Horasan'ın doğu eyaletine vali olan Kuteybe'de, Buhara, Semerkant ve Fergana kentlerini ele geçirmiştir.³⁹ Kuteybe, İslam'ın yayılmasında istenilen başarıya ulaşamamıştır. Çünkü zora ve şiddete başvurmuştur. Büyük tahribatlar yapmış. İslam'ın

³⁵ Belâzuri, A. g. e. ; s.463.

³⁶ Yıldız, A. g. e. ; s.31.

³⁷ Murat Sarıcık, "Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi", İstanbul 2010, s.314.

³⁸ Belâzuri, A. g. e. ; s.497.

³⁹ Kuteybe b. Müslim'in Faaliyetleri için bkz. Zekeriyya Kitapçı, " Türklerin Müslüman Oluşu", Türkler, Ankara, (), s.263-268.

vergi sistemine uymadan Müslüman olduğu halde Arap olmayanlardan haraç ve cizye vergisi alarak halkı ezmiştir.. Ancak Semerkant'ta ve Fergana'da İslamiyet kök salmıştır. Bu olaylardan sonra Maverünnehir'deki Türk toplulukları bu duruma sert tepki göstermiş, Türk beyleri Türgiş kağanı Su-lu'nun desteğiyle Arap ordularını burada üst üste yenmiştir. Türgiş kağanından sonra Araplar buralara tekrar akınlar düzenlese de hızları kesilmiştir.⁴⁰

Daha sonra genellikle Kafkasya çevresinde uzun süre Arap-Hazar mücadelesi olmuştur. Emevîler'in asıl amacı Hazarları İslamiyet'e kazandırmak Karadeniz'in kuzeyinden balkanlara inmek Bizans'ı arkadan çevirmek ve yok etmektir.⁴¹

3. İSLAM'DA SAVAŞLARIN SEBEPLERİ ÇERÇEVESİNDE YAPILAN ASKERİ FAALİYETLER

3.1.Düşmanı Ekonomik Zarara Uğratmak

Risalet dönemi askeri nitelikli çalışmaların ilk basamağında kervanlara yönelik askeri faaliyetler vardır. Hicret sonrası başlayan bu faaliyetler, Mekke döneminde Müslümanlara yaşayacak bir alan bırakmayan müşriklerin hareket alanını kısıtlamak ve onları ekonomik zarara uğratmak amacıyla yapılmıştır. Bu askeri faaliyetler Müslümanların psikolojik özgüven kazanmalarını sağlamıştır. Müslümanlara Medine'deki varlıklarının devam edeceği inancını aşlamıştır.

Kureyşliler gerek yaptıkları anlaşmalar gerek Kabe hizmetlerini yürütmenin vermiş olduğu itibar sayesinde emniyet içinde kışın Yemen ve Habeşistan'a, yazın Suriye ve Anadolu'ya kadar ticari amaçlı yolculuklar yapıyorlardı. Hatta Kureyşlilerin ticari faaliyetleri Kur'an-ı Kerim'e şu şekilde konu olmuştur; “ Kureyş'e kolaylaştırıldığı, evet, kış ve yaz seyahatleri onlara kolaylaştırıldığı için onlar, kendilerini açlıktan

⁴⁰ Çağatay, A. g. e. ;s.451, Carl Brockelmann, “ İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi”, (çev. Neşet Çağatay), Ankara 2002, s.67.

⁴¹ Kuteybe b. Müslim'in fetihleri için geniş bilgi bkz. , Taberî, Muhammed b. Cerir, “Tarih-i Taberî”, (çev. M. Faruk Gürünca), İstanbul 2007, c.III, s.235-281, Bahriye Üçok, “ İslam Tarihi Emevîler-Abbâsiler” Ankara, 1983, s.57.

doyuran ve her çeşit korkudan emin kılan şu evin Rabbine kulluk etsinler”⁴² Ticaretin bu kadar yaygın olduğu Arap yarım adası doğal olarak kervan yollarıyla doluydu. İşte Müslümanların amacı bu yolları kesmek, kervanları tehdit etmek, korkutmak ve gerektiğinde baskınlar düzenlemektir.⁴³

Bazı batılı yazarlar kervanlara yapılan bu müdahalenin bir çapulculuk hareketi ve devlet hukukuna karşı yapılmış bir saldırı olarak görürler.⁴⁴ Ancak bu saldırılar savaş halinin getirdiği bir neticedir. Muhammed Hamidullah, konumuzla alakalı olan ve bizim de ifade etmeye çalıştığımız düşünceyi destekleyen şu sözlere yer verir; “ Kureyş kervanlarına yapılan saldırılar, basit bir çapulculuk olarak değerlendirilmemelidir. Ne Kureyşliler masum ne de saldırganlar bir çapulcu çetesiydiler. İki şehir devleti arasında bir devlet savaşı söz konusuydu. Ve bu durum savaşan taraflara, cana, mala ve düşmanın çıkarlarına zarar verme hakkını tanıyordu.”⁴⁵

Hz. Muhammed bu bağlamda ilk olarak Hicrî I. Yılın Ramazan ayı başında Hz. Hamza’yı muhacirlerden oluşan otuz kişilik silahlı birliğin başına kumandan tayin ederek Sîfûlbahr’e (Kızıldeniz Sahili) gönderdi. Hz. Hamza İs mevkiine gelince Ebu Cehil’in üç yüz kişiyle Kureyş kervanını koruduğunu gördü. Cüheyne kabilesinin arazisinde karşı karşıya gelen taraflar savaş yapma noktasına geldiler. Ancak Cüheyne kabilesinin lideri Mecdî b. Amr el- Cühenî’nin girişimleriyle savaş yapmadan geri döndüler. Hz. Muhammed savaş olmamasından dolayı memnun olmuştur.⁴⁶ Bu olaydan sonra yine hicrî I. yılın şevval ayında yalnız muhacirlerden oluşan altmış veya seksen atlı, Ubeyde b. Haris’in kumandasında Rabiğ vadisine gönderildi ve burada Kureyş kervanını koruyan iki yüz kişiyle karşılaşıldı ve taraflar birbirleriyle savaş düzeni almadan ve kılıçla çarpışmadan sadece birbirlerine ok atmakla yetindiler.⁴⁷

⁴² Kureyş Suresi: 106: 1-4.

⁴³ Mahmudov, A. g. e. ; s.56.

⁴⁴ Brockelmann, A. g. e. ; s.19.

⁴⁵ Muhammed Hamidullah, “Hz. Peygamber’in Savaşları”, (Çev. Nazire Erinç Yurter), İstanbul b.t.y. ; s.33.

⁴⁶ Vâkidî, “Kitabü'l- Megâzi”, (Thk. Marsden Johannes), Lübnan-Beyrut 2006, s.44.

⁴⁷ Vâkidî, A. g. e. ; s.44-45

Rabiğ Seriyyesi'nde Müşrikler ile Müslümanların karşılıklı ok atışması olayını, ilk silahlı çatışma olarak değerlendirebiliriz. Çünkü ilk seriye olan İis seriyyesinde çatışma olmadan geri dönülmüştü.

Kervanlara yönelik bir başka seriye ise ; Harrâr seriyyesidir. Bu seriye Sa'd b. Ebî Vakkas kumandasında hicrî I. yılın zilkâde ayında gerçekleşmiştir. Sa'd b. Ebî Vakkas muhacirlerden oluşan yirmi kişiyle Harrâr vadisine varmıştır. Ancak Kureyşliler buradan bir gün önce geçtiği için burada bir karşılaşma olmamıştır.⁴⁸

Hz. Muhammed kervanların üzerine Seriyyeler gönderdikten sonra hicretin II. senesi Sâfer ayında yalnız muhacirlerden oluşan altmış kişiyle Ebvâ (Veddân) gazvesine çıktı. Bu gazvede Kureyşlilerle karşılaşmamıştır. Burada bulunan Benî Damre kabilesi ile anlaşma yapılmıştır.⁴⁹ Buradan anlıyoruz ki kervanlara yönelik yapılan askeri faaliyetler Müslümanların Müşriklere karşı, ittifak anlaşmaları yapmalarına zemin hazırlamıştır.

Hz. Muhammed'in bu amaçla yaptığı bir başka gazve ise Buvât Gazvesi'dir. Bu gazveye Ebvâ Gazvesi'nden bir ay sonra hicretin II. senesinin Rebûlevvel ayında yine Muhacirlerden oluşan iki yüz askerle beraber, Kureyş'in yüz kişilik muhafız birliği ile koruduğu iki bin beş yüz deveden oluşan Kureyş kervanına saldırı için yola çıkmış ancak Kureyşliler Buvât mevkiinden daha önce geçtikleri için karşılaşma olmamıştır. Bu gazve neticesinde Cüheyne kabilesi ile de Benî Damre ile yapılan anlaşmaya benzer bir anlaşma yapılmıştır.⁵⁰

Hz. Muhammed'in Kureyş kervanlarına yönelik yaptığı askeri faaliyetler daha önce anlattığımız iki gazveyle sınırlı kalmamış yukarıda belirttiğimiz amaçlar doğrultusunda Uşeyre Gazvesi de yapılmıştır. Bu gazvenin nedeni olarak iki hususa işaret edilmiştir. Bunlardan biri Benî Müdlîc ve müttefiki olan Benî Damra ile karşılıklı saldırmazlık antlaşması yapılması. Bir diğeri ise yine Ebû Süfyan komutasındaki bir kervanın hedefe alınmasıdır. Ancak bu gazvede de kervana yetişilememiştir. Suriye'ye giden bu

⁴⁸ Mahmudov, A. g. e. ; s.65.

⁴⁹ Anlaşmanın maddeleri için bkz. Mahmudov, A. g. e. ; s.66.

⁵⁰ Vâkidî, A. g. e. ; 46

kervanın üç ay sonraki dönüşü Büyük Bedir Savaşı'nın da nedeni olmuştur. Bu kervan ele geçirilebilseydi Mekke iktisadi anlamda büyük bir sıkıntının içine girmiş olacaktı.⁵¹

Bedir Savaşından iki ay önce ve Abdullah b. Cahş'ın komutasında özellikle Kureyş Kervanlarına yönelik istihbarat amaçlı olarak gönderilen Batn-ı Nahle seriyyesi, Abdullah b.Cahş Seriyyesi diye de anılır. Bu seriyyede Müslümanlar Hz. Peygamber'in emriyle Taif ile Mekke arasındaki Batnı Nahle'de güneyden gelecek olan Kureyş Kervanını gözetlemekle görevlendirilmişlerdir. Kervanla karşılaştığında on iki kişilik bu grup, kervanı ele geçirmeye karar vermiş, bir kişi öldürülmüş ve iki esirle birlikte ganimetler eşliğinde Medine'ye dönmüştür. Bu seriyyede haram aylarda saldırı yapılması, Müşrikler tarafından eleştirilmiştir.⁵²

Bu durum üzerine şu ayet nazil olmuştur; “ Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki : “ O ayda savaş büyük bir günahdır. Allah'ın yolundan alıkoymak onu inkâr etmek, Mescid'i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak daha büyük günahdır. Fitne(Zulüm ve baskı) adam öldürmekten daha büyüktür.” Onlar güç yettirebilseler sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler...”⁵³ Bu âyetten de anlaşılacağı gibi kervanlara yönelik yapılan askeri faaliyetler Allah(c.c) tarafından meşrû görülmüştür.

Bu gelişmelerden sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) yine bir Kureyş kervanını vurmaya iyice aklına koymuştu. Bu sırada bin devenin taşıdığı malların değeri elli bin dinar olan ve yetmiş kişinin koruduğu kervan Ebu Sufyan başkanlığında Suriye'den Mekke'ye dönüyordu. Tez elden bunun önünü kesmek gerekti. Peygamber efendimiz (s.a.v.) hemen 228 Muhacir, 86'sı Ensar'dan olmak üzere 324 kişilik bir ordu oluşturdu. Durumdan Mekkeliler haberdar olmuşlardı. Onlar da hemen Ebu Cehil komutasında 950 kişilik bir ordu oluşturdular. Karşıt birliklerin her ikisi de Bedir kuyularına doğru ilerliyordu. Ebu Sufyan kervanıyla birlikte yol değiştirerek Mekke'ye ulaştı. Mekkeliler bu yüzden savaşmak istemiyorlardı. Ebu Cehil ise savaşmak ticaretlerine ve atalarının

⁵¹ Mahmudov, A. g. e. ; s.68-69.

⁵² Vâkidî, A. g. e. ; s.46-50

⁵³ Bakara Suresi: 2:217.

dinine zarar veren Müslümanları yok etmek istiyordu⁵⁴. Kervanı vurmak amacıyla yapılan bu gazve Müslümanlar ile Müşrikler arasında önemli bir savaşa dönüşmüştür. Hz. Muhammed müşriklerle savaşmak istemiyordu. Bu gerekçeyle Hz. Ömer'i Kureyşlilere elçi olarak göndermiş ve onlara ; “Geri dönüp gidiniz sizden başkasıyla çarpışmak, bana sizinle çarpışmaktan daha hayırlıdır.” buyurmuştur. Hâkim b. Hizam; bu insafli bir davranıştır. Onu hemen kabul ediniz demiş, Lakin Ebu Cehil; “ Allah bize onlardan öç almak fırsatını verdikten sonra, öcümüzü almadıkça, and olsun ki geri dönmeyeceğiz; onlara hadlerini bildireceğiz ki, bundan sonra ne gözcü çıkarabilsin, ne de kervanımızın önüne geçebilsin demiştir.”⁵⁵

Bu savaş neticesinde Ebu Cehil'in bütün gayretlerine rağmen, Kureyşliler kaçmaya başlamış, kuvvetleri dağılmış ve birçok müşrik esir edilmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) 'in ifadesiyle İslam'ın firavunu Ebu Cehil başta olmak üzere⁵⁶ Kureyş reislerinin çoğu öldürülmüştür.⁵⁷ Kureyşliler den ölenlerin sayısı 70 idi⁵⁸ ve bir o kadar müşrik de esir edildi. Müslüman şehitlerin sayısı ise 14 idi.⁵⁹

Müslümanların Medine ve etrafındaki konumları bakımından, sosyal, siyasi, iktisadi, askeri ve özellikle de dini etkilerinde bu zaferin büyük bir önemi vardır. Kervanlara yönelik askeri faaliyetler siyasi açıdan Medine'de bulunan Müslümanları ve İslam'ı güçlendirerek çevresinde söz sahibi yapmış, Müslümanların Arap yarım adasındaki nüfuzunu arttırmıştır. Öyle ki bu nüfuz Kuzey Arabistandaki kervan yollarını, kendi kontrolleri altına almaya kadar uzanmış, hatta Müslümanların izni olmadan bu yollardan sadece Kureyş değil, hiçbir kabile kervanı geçememiştir.⁶⁰

⁵⁴ Çağatay, A. g. e. ; s.212.

⁵⁵ Köksal, A. g. e. ;c.III, s.317.

⁵⁶ Taberî, A. g. e. ; c.III, s.158-159.

⁵⁷ Yusuf Ziya Yörükân, “Hz. Muhammed'in Doğumundan Ölümüne kadar İslam Dini Tarihi”., Ankara 2001, s.162.

⁵⁸ Vâkidi, A. g. e. ; s.134.

⁵⁹ Bedirde şehid olanların isimleri için bkz. Vâkidi, A. g. e. ; s.132.

⁶⁰ Mahmudov, A. g. e. ; s.97-98.

3.2. Meşru Müdafaa

Meşru müdafaa, bir kimsenin kendisine veya başka bir kişiye yönelmiş haksız ve halen mevcut bir tecavüzü defetmek amacıyla yaptığı savunmadır. Müdafanın meşru olabilmesi için gerek kendisinin gerekse diğer tarafın mal, can, ırz, haysiyet ve şeref gibi maddi ve manevi varlık ve menfaatlerine tecavüz vuku bulmuş ve tecavüz etmekle beraber haksız ve kanunsuz bulunmuş olması gerekmektedir. Bu şekilde tecavüzlere maruz kalan yöneticilerin, devletini, milletini, müdafaa etmesi onu yapılan ya da yapılabilecek her türlü saldırıya karşı savaşarak koruması en tabii hakkıdır.

Hz. Muhammed kendi haklarını çiğneyenlere, topraklarını ihlal edenlere ve Müslümanları ortadan kaldırmak amacıyla İslam Devleti'ne hücum eden müşriklere karşı meşru müdafaa hakkını kullanmıştır. Bu hakkı kullanma Uhud ve Hendek savaşlarında tezahür etmiştir.

Mekkeli Müşrikler Bedir'de yenilgiye uğradıklarını haber alınca çok büyük üzüntü duymuşlar,⁶¹ Sadece onlar değil Medine ve etrafında yaşayan Yahudiler ve Müşrikler bu hadiseden oldukça etkilenmişlerdir. Ve Müslümanlara kin ve düşmanlıkları artmıştır. O kadar ki bu kin ve düşmanlık, daha sonra yapılacak gazve ve seriyyelerin yapılmasının sebebi olacaktır.⁶²

Müşrikler Bedir Savaşında sadece yenilmekle ve ulularını yitirmekle kalmadılar diğer kabileler gözünde de prestijlerini kaybetmişlerdir. Onlar Dârün-Nedve'de bu yenilgiyi istişare etmişler ve ne olursa olsun Müslümanlarla savaşmaya karar vermişlerdir.⁶³ Çünkü Onlar bu prestijlerini Müslümanlarla çarpışmadan ve onları yenmeden asla kazanamazlardı.⁶⁴ Müşrikler bu düşüncelerini gerçekleştirme çabasındaydılar. Ayrıca ticaret yollarının Müslümanların kontrolü altına geçmesi onları rahatsız ediyordu.

⁶¹ Mekke'deki durum için bkz. Vâkidî, A. g. e. ; s.116-117.

⁶² Mahmudov, A. g. e. ; s.97.

⁶³ Dârün-Nedve'de ki istişare ve bu istişarede bulunanların adları için bkz. Vâkidî, A. g. e. ; s.168.

⁶⁴ Çağatay, A. g. e. ; s.214.

Bedir savaşıdan önce Kureyş kervanını güvenle Mekke'ye götüren Ebu Sufyan, bu kervan ticaretinin gelirini Bedir Savaşı'nın ödünü alacak yeni savaşın hazırlıkları için sarf edilmesini önermiştir.⁶⁵

Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili şu ayet yer almaktadır; “ Şüphe yok ki inkâr edenler mallarını (insanları)Allah yolundan alı koymak için harcarlar ve harcayacaklardır. Sonra bu mallar onlara bir iç acısı olacak, sonrada yenilgiye uğrayacaklardır. İnkâr edenler toplanıp cehenneme sürüleceklerdir.”⁶⁶ daha sonraki zaferler bu ayeti tasdik etmektedir.

Uhud Savaşı tüm bu hazırlıklar neticesinde gerçekleşmiştir. Bu savaşın sonuunda okçuların hatası nedeniyle Müslümanlar yenilmiş, Müşrikler ise intikam almanın sevinciyle Mekke'ye dönmüşlerdir. Uhud yenilgisiyle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim şu ifadelerle yer vermektedir; “ Allah'ın izniyle kâfirleri öldürdüğünüz zaman, Allah size vaadinde durdu. Ne zaman ki başarısızlığa düştünüz, savaş hususunda münakaşaya düştünüz, Allah size sevdiğiniz zaferi gösterdikten sonra isyan ettiniz; kiminiz dünyayı istedi, kiminiz de âhireti diledi. Sonra Allah imtihan etmek için sizi onlardan uzaklaştırdı. Ve sizi affetti. Allah müminlere karşı lütuf sahibidir. O zaman sizler uzaklara kaçıyor, kimseye dönüp bakmıyordunuz. Hâlbuki Peygamber sizi arkadan çağırıyordu.⁶⁷ Ayetinden anlaşılacağı gibi bu savaş Müslümanlar için bir ders mahiyetinde olmuştur.

Müşrikler açısından Uhud'da kazanılan zaferi değerlendirdiğimizde; Uhud'da Kureyşliler zafer kazanmışlardı, ancak ne kendi ticari ilişkilerini emniyete almak için Medine'yi kendi şehir devletlerinin topraklarına katabilmişlerdi. Ne de dağılan, Müslümanların askeri mukavemetlerini kırarak bu zaferlerini sonuca bağlayabilmişlerdi.

Sonuç olarak Kureyşlilerin Uhud savaş alanından ayrılmalarının ardından, Müslümanlar eski kuvvetlerini kazanmış ve hatta ilerleyen zamanlarda daha da iyi bir

⁶⁵ Vâkidî buraya sarf edilen mal miktarını 5000 dinar olduğundan bahseder bkz. Vâkidi, A. g. e. ; s.168.

⁶⁶ Enfal Suresi :8:36.

⁶⁷ Âl-i İmran Suresi:3:152-153.

duruma gelmişlerdi. Böylece doğuda ki B'ir-i Ma'una⁶⁸ ve Zâtürrika⁶⁹ ve Dûmetü'l – Cendel'e⁷⁰ yapılan seferler Müslümanların etkisindeki alanın genişlediğini göstermektedir. Böylelikle yalnız kuzeyde Mısır ve Suriye yolu değil, aynı zamanda kuzeydoğu Irak yolu da başarılı bir şekil de Mekke kervanlarına kapatılmıştı. Bu sırada Benî Nadir Yahudileri'nin Medine'den sürülmesi⁷¹, hükümet merkezinde Müslümanların pozisyonlarını güçlendirse de dışarıda yeni zorluklar ortaya çıkarmıştır.

Yahudiler, kuzeye göç edip Vadiü'l Kura, Hayber Vahası, ve Suriye ticaret yolu üzerindeki diğer yerlere yerleşmişlerdi. Onlar ilk önce yerli sonra civar halklarla birlikte, Müslüman devlete karşı entrikalar çevirdiler. Böylece bu bölgeden Medine'ye giden kervanlara Dûmetü'l Cendel'in idarecisini tacizde bulunmaya başladığını görmekteyiz. Aynı şekilde Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünün tamamını Gatafan kabilesine vermek şartıyla, Medine'ye saldırmak konusunda anlaştılar. Ve Ayrıca Hayber Yahudilerinden Nadirlilerin, Mekkelileri tekrar Medine'ye saldırmaları ve bunu özellikle Gatafan ve Fezarilerin hücumu ile aynı zamana denk getirme konusunda kışkırtmaya başladılar. Yapılan kışkırtmalar ve oluşan ittifaklar neticesinde Müslümanların meşru müdafaasını gerektiren bir başka savaş meydana gelmiştir. Bu savaş da Hendek (Ahzab) savaşıdır. Hendek Savaşına Tâif birlik gönderdiği gibi Beni Süleym ve Ehabişler de aynı şekilde birlik göndermişlerdir. Son olarak şunu belirtmek ilginç olacaktır ki, Hayberliler ve özellikle Beni Nadir Yahudileri, bu savaşta yer alacak askeri birlik göndermeyerek, kendilerini bu savaştan uzak tutmuştur.⁷²

Mekkelî müşrikler, vuku bulan iki önemli savaştan sonra bu savaşın Mekke ile Medine arasındaki son ciddi muharebe olacağını seziyorlardı. Bu sebeple Ebu Sufyan Yahudilerin davetine kabul cevabı vermiştir. Bu gazve için bütün kuvvetlerini hazırlamışlardır.⁷³ Müşriklerin tek düşünceleri vardı; başarmak ve İslâm'ı ebediyen yok olmaya mahkûm etmek, bunun için her çareye başvurmuşlardır.

⁶⁸ B'ir-i Ma'una Faciası için bkz. Vâkidi, A. g. e. ;s.261.

⁶⁹ Bkz. Vâkidi, A. g. e. ; s.293.

⁷⁰ Bkz. Vâkidi, A. g. e. ;s.298.

⁷¹ Bkz. Köksal, A. g. e. ; c.IV, s.283.

⁷² Hamidullah, Hz. Peygamber, s.63-64.

⁷³ Yahudilerle Ebu Sufyan'ın görüşmeleri için bkz. Vâkidi, A. g. e. ; s.321-322.

Toplanan kuvvetler büyük bir askeri birlik meydana getirdi ve savaş başladı. Savaş esnasında dikkate değer bir husus ise Hz. Muhammed'in müttefikleri parçalamak için Gatafanlılar'a Medine hurmasının yıllık gelirinin üçte birini vermeyi teklif etmesidir. Onlar üçte ikisini istemişler. Sahabeler bu duruma karşı çıkmış ve görüşmeler yarıda kesilmiştir. Kureyşliler Medine'de yaşayan Yahudi Benî Kurayza kabilesi ile Müslümanları arkadan vurmak konusunda anlaşmışlar. Ancak peygamberimiz (s.a.v.) onların arasına ajan sokarak iki tarafı birbirine düşürdü.⁷⁴ Bu uygulamalar askeri strateji açısından oldukça önemlidir.

Yasaklı olmayan ayların sonuncusu olan şevval, sona ermek üzereydi. Allah'ın ateşkes ayları olan haram ayları yaklaşıyordu ki Mekkeliler inançlarını çiğneyip savaşmaktansa Mekke'ye dönüp gelen hacıları karşılamayı daha uygun buluyorlardı. Ayrıca yiyecek stokları tükenmişti hava soğuktu ve şiddetli bir rüzgâr çadırlarını darmadağın etmişti. Bu rüzgâr ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de şu ifadeler yer verilir; "Ey iman edenler Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik."⁷⁵ Ebu Sufyan Mekke'ye dönmeye karar vermiş diğerleri de onu takip etmişti. Ebu Sufyan ve ordusu perişan halde geri döndüler. Bu suretle Mekke-Yahudi komplo girişimi sona erdi.⁷⁶

Uhud ve Hendek Savaşları Müslümanların meşru müdafaa haklarını kullandığı savaşlardır. Uhud Savaşı'nda Müşrikler galip olmalarına rağmen süreci iyi yönetememişlerdir. Böylece süreç sonunda Hendek Savaşı'nın Müslümanlar lehine bitmesine zemin hazırlanmıştır.

Hendek Savaşı'nda Müslümanlara Allah (c.c.) tarafından yardım edildiği yukarıda bahsettiğimiz ayetle sabittir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki o dönemde, İran'da kullanılagelen ve Arap yarımadasında kullanılmayan hendek kazma taktiğinin bu savaşta uygulanması da savaşın kazanılmasında en büyük etkidir.

⁷⁴ Yörük, A.g. e. ; s.232

⁷⁵ Ahzâb Suresi:33:9

⁷⁶ Hamidullah, Hz. Peygamber, s.77-78.

3.3. Aleyhte İttifak Oluşturma

Hız. Muhammed Dönemi'nde ittifaklar ve antlaşmalar mutlaka savaş şartlarını da bünyesinde barındırırdı. Özellikle ortak düşmana karşı savunma ve korunma amaçlı yapılmaktaydı. Herhangi bir kabile aleyhine yapılan ittifaklar doğal olarak var olan düşmanlıkları daha da kızıştırır, uygun şartların oluşması durumunda savaşa neden olurdu. Zira yapılan her ittifak, aynı zamanda savaş ittifakıydı. Bu nedenle Hız. Peygamber, savaş halinde olduğu kabile ya da gruplarla yapılan ittifakları Müslümanlara karşı yapılmış olması nedeniyle savaşmak için meşru görmüş, Aleyhteki ittifakların bozulması için müdahalede bulunmuştur.

Hız. Muhammed'in aleyhteki ittifakları bozmak için gönderdiği seriyyelere örnekler verecek olursak;

Fedek yakınlarında oturan Adnanî Benî Mürre, Hendek Savaşında Müşriklerle ittifak içerisinde yer alan grublardan idi. Bu nedenle Fedek civarında oturan Benî Mürre üzerine bir seriyye gönderilmiştir. Beşir b. Sa'd komutasındaki bu seriyye sonunda, otuz kişilik grubun çoğu öldürülmüş ve Müslümanlar çekilmek zorunda kalmıştır.⁷⁷

Hız. Peygamber, Huneyn sonrası Taif'e yürümüştür. Zira Sakîf kabilesi Huneyn'de, Hevazin'e yardımcı olmuştu. Burada yenilen Sakîf, hemen dönüp kalelere kapanmıştır. Yirmi gün süren Taif kuşatması, haram ayların yaklaşması nedeniyle kaldırılmıştır.⁷⁸

Hız. Muhammed Hendek Savaşında Müşriklere, Mûte Savaşında Bizanslılara yardım eden Benî Cüheyne ve Gatafanlılara da bir askeri birlik göndermiştir. Necid veya Benî Muharib seriyyesi de denilen bu seriyyenin başında, Ensar'dan Ebû Katade b. Rabiî bulunuyordu. Ansızın yapılan saldırıda ileri gelenler öldürülmüş, kadın ve çocuklar esir alınmış, çok sayıda ganimet elde edilmiştir.⁷⁹

Hız. Peygamber Aleyhte ittifak yapan Kinane kabilesinden Benî Leys koluna mensup Benî Mulavvah üzerine Galib b. Abdullah komutasında Kedid Seriyye'si adıyla bilinen bir seriyye göndermiştir. Bu askeri hareketin nedeni bu kabilenin Hendek

⁷⁷ Vâkidî, A. g. e. ; s.494.

⁷⁸ Mahmudov, A. g. e. ; s.303.

⁷⁹ Mahmudov, A. g. e. ; s.395.

Savaşında Medine'yi kuşatan ekibe destek vermeleridir. Ganimetler elde edilerek dönülmüştür.⁸⁰

Yukarıda yapılan seriyyelerde görülmektedir ki aleyhte yapılan ittifakta düşman safında yer almak bir savaş sebebi olmuştur. Bu seriyyeler sayesinde düşman ittifakları bozulmuş, İslamiyet'in yayılması hızlanmış ve Müslümanlar Arap yarım adasında hâkimiyetlerini sağlamışlardır. Ayrıca Hz. Muhammed, kendinden sonra gelecek yöneticilere örnek teşkil etmiş, düşmanla ittifak yapanlara karşı savaşılabilceğini ve böyle bir ortamda nasıl davranılması gerektiğini bu askeri faaliyetlerle göstermiştir.

3.4. Elçi Dokunulmazlığı İhlali

Elçiler devletlerin yöneticilerini temsil ederler ve bu elçilere yapılacak olumlu veya olumsuz tavır o devletin diğer devlete takındığı tavrın göstergesidir. İslam Devleti'nin kurulmasından itibaren Hz. Muhammed civardaki kabileler ve devletlere elçiler göndermiştir. Elçi gönderilen devletin veya kabilenin olumsuz tavır takınması neticesinde bu İslam devleti için bir askeri operasyon sebebi sayılmıştır. Hz. Muhammed'in elçilere yapılan olumsuz muamele nedeniyle yaptığı gazveler ve gönderdiği seriyyeleri örneklendirecek olursak;

Hendek savaşına müteakiben Hz. Muhammed (s.a.v.) hicretin altıncı yılında (M.628) kurban etmek için yanına 70 deve alarak 1500 kişi ile Kâbe'yi ziyarete karar verdi. Ashaptan gücü yetenler de kurban etmek için yanlarına bir deve aldılar. Başka hiçbir amaçları olmadığını göstermek amacıyla ashabına, yanlarına sadece bir yolcu silahı olan kılıçtan başka bir şey almamalarını emretti. Zülhuleyfe denilen yere vardıklarında, Hıraş b. Umeyyet el-Huzaf'yi, Mekkelilerin durumundan haber getirmek üzere, kente yolladı. Hıraş, Usfan adlı yere vardığında Kureyşlileri Mekkeye sokup sokmama konusunda tartışırken gördü ve Hıraş, Hz. Muhammed'in düşüncelerini Mekkelilere bildirdi. Mekkeliler onu çok kötü karşıladılar ve devesinin ayaklarını

⁸⁰ Vâkidî, A. g. e. ; s.510.

kestiler. Hıraş katledilmeyle karşı karşıya kaldı fakat burada bulunan bazı Ehâbişlilerin yardımıyla canını zor kurtardı.⁸¹

Mekkeliler Halid b. Velid ve İkrime b. Ebu Cehil'i birer bölük askerle giriş yollarını tutmakla görevlendirmişti. Bunun üzere Hz. Peygamber ana yoldan sapıp Hudeybiye'ye geldi. Henüz Müslüman olmamakla birlikte Hz. Muhammed ile iyi ilişkiler içerisinde olan Huzaa kabilesi önderlerinden Büdeyl b. Verka'da, Müslümanların sadece umre için geldiklerini, Kureyşliler'e bildirmek üzere yollandı. Daha sonra Hz. Muhammed (s. a. v.) bir kaç haberci daha yolladı. Mekkeliler bu yıl kesinlikle karşı çıkarız belki önümüzdeki yıl müsaade edebiliriz dediler. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v) bu kez Mekke'nin çoğunluğunu oluşturan Ümeyye soyundan Osman b. Affan'ı amaçlarını açıklamak için gönderdiler.⁸²

Osman b. Affan, Kureyşlilerce göz hapsine alındığından onun öldürüldüğü sözü yayıldı. Bunun üzerine Hz. Muhammed, “ Artık savaşmadıkça geri dönmeyiz” dedi ve bir ağacın altına oturup ashabından Müslümanlık uğrunda canlarını feda edeceklerine dair kendilerinden biat istedi. Müslümanlar da bunu kabul etti.⁸³ Burada biata katılanlar cennetlik sayıldığı müjdelendiği için bu biata “ Biat-ı Rıdvan” denildi. Hz. Osman'ın sağ olduğu öğrenildi. Ayrıca müşrikler bu biattan çekindikleri için Müslümanlarla barış yapmak istediler. Bu iş için ünlü hatipleri Süheyl b. Amr başkanlığında bir komisyon yolladılar.⁸⁴

Bu komisyonla görüşen Hz. Muhammed(s.a.v.) bir barış anlaşması yapmaya karar verdi. İki taraf barış için masaya oturdu. Ve anlaşmanın daha başında Müşrikler itirazlarına başladılar. “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazılmasını ve “Muhammed Allahın resulüdür.” ifadelerini kabul etmediler. Bunların yerine “Bismikallahümme” ve “Abdullah'ın oğlu Muhammed” yazılmasını istediler. Sahabelerden bazıları buna karşı çıktıysa da Hz. Muhammed (s.a.v) bu durumu kabul etti.⁸⁵ Hz. Peygamber bazı konularda taviz vererek onlara hücum edebilecek güce ulaşmak istiyordu. Hudeybiye Anlaşması'nda Kureyşlilere istedikleri her şey verildi. Ve hatta Müslümanların üçüncü

⁸¹ Mahmudov, A. g. e. ; s.217.

⁸² Vâkidi, A. g. e. ; s.422.

⁸³ Vâkidi, A. g. e. ;s.423.

⁸⁴ Bu komisyonda bulunanlar için bkz. Vâkidi, A. g. e. ; 423.

⁸⁵ Vâkidi, A. g. e. ; s.428-429.

bir tarafla savaşmaları durumunda tarafsız kalmaları karşılığı, izzeti nefisleri bile tatmin edildi.⁸⁶ Sonuçta verilen bu tavizler ve Hudeybiye anlaşmasından sonra gelişen olaylar, Mekke'nin fethi'ne zemin hazırladı.

Elçi dokunulmazlığı ile ilgili bir başka olay ise H. 6 da Vadi'l-Kura sonrası, Zeyd b. Harise komutasında gönderilen Hisma Seriyyesi'dir. Seriyye, Kayser'in yanından dönen Müslüman elçi grubunun olduğu kervana, Cüzam'lardan bir grubun Hisma mevkiinde saldırması ve Kayser tarafından verilen hediyelerin yağmalanması nedeniyle gönderilmiştir.⁸⁷

Hz. Muhammed elçi dokunulmazlığı ihlali ile ilgili gönderdiği en önemli seriyyelerden biri ise Mûte Seriyyesi'dir. Hz. Muhammed'in başında bulunmadığı büyük seriyyelerden birisidir. Bu savaş hicretin sekizinci yılında gerçekleşmiştir. Bu savaşın çıkmasına sebep olan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Şam'a elçi gönderip o elçinin orada katledilmesi neticesinde meydana gelmiştir.⁸⁸ Elçi dokunulmazlığı ihlali nedeniyle yapılan bu savaşla ilgili kaynaklardan bazıları hakiki sebebin Suriye'yi hürriyetine kavuşturmak olabileceğini söyler.⁸⁹

Hz. Muhammed (s.a.v)300 kişilik bir birlik düzenleyip, Zeyd b. Harise'yi komutan atadı. " Savaşta Zeyd ölürse yerine Cafer b. Ebi Talip geçsin; oda ölürse Abdullah b. Revaha komutayı ele alsın. O da ölürse birliktekiler kimi isterse kumandan yapsın" buyurdu.⁹⁰ Birlik Mute'ye vardı. Kaynaklar karşı birliklerin 200 bin kişi⁹¹ olduğunu söylese de bunların 10 bin kişiden fazla olduğu sanılamaz.

Bu savaşta yukarıda isimlerini verdiğimiz, Hz.Muhammed'in atadığı komutanlar birer birer şehid edildi. Müslümanlar dağılmaya başladı. Ve sancağı Halid b. Velid aldı savaş o gün ve ertesi gün sürdürdü. O gece karanlıktan yararlanarak kalanlarla birlikte

⁸⁶ Anlaşmanın ayrıntılı maddeleri için bkz. Mahmudov, A. g. e. ; s.219.

⁸⁷ Mahmudov, A. g. e. ; s.232.

⁸⁸ Ağarı, A. g. e. ; s.101-103.

⁸⁹ Yörükân, A. g. e. ; s.330.

⁹⁰ Vâkidi, A. g. e. ;s.514.

⁹¹ Taberî, A. g. e. ; c.III, s.249.

Medine'ye döndü.⁹² Görülüyor ki, Bizans ile yapılan Mute seferi de bir elçi ihlali neticesinde ortaya çıkmıştır.

3.5. Anlaşmaların İhlali

Hiz. Muhammed hicretten sonra Medine'de İslam Devleti'nin kurulması ve sonrasında çok sayıda anlaşma yapmıştır. Bu dönemde diplomatik ilişkilerini de güçlendiren Hiz. Muhammed, gerek Medine içerisinde olsun gerekse Medine dışında olsun, İslamiyet'i tebliğ imkânlarını sağlamak başta olmak üzere devlet içinde sulhu temin etmek, devletin varlığını devam ettirerek itibarını korumak, komşuluk münasebetlerini sağlamak, savaşa engel olmak ve sulh teklifine icabet gibi amaçlarla bir dizi siyasi anlaşmalar imzalamıştır.

İslamiyet'in barış dini olduğunu gösteren “ Eğer düşmanlar barışa meylederlerse sen de ona yanaş ve Allah'a güvenip dayan!”⁹³ âyeti doğrultusunda Hiz. Muhammed daima barışı ön planda tutmuş ve en ağır şartlarda bile yaptığı anlaşmalara sadık kalmıştır. Diğer taraftan bu anlaşmaları ihlal edip bozanlara, “ Anlaşma yaptığın bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez.”⁹⁴ Âyetinde geçen bu duruma uygun olarak zaman zaman müdahalelerde bulunmuş hatta anlaşmayı bozan tarafları cezalandırma yoluna gitmiştir.

Bu konuyla ilgili en göze çarpan örneklerden biri Hudeybiye Anlaşması'nın bozulmasıdır; Hudeybiye Anlaşması'nın yalnız iki tarafı yoktu, aynı zamanda bu iki taraftan birinin müttefiki olarak anlaşmanın bütün maddelerine katılmış olan ve taraf niteliği kazanmış olan başka topluluklar da vardı. Öyle ki bunlar ana gurupları savaşa sürüklemişlerdir. Müşriklerin müttefiki olan, Bekriler, Hiz. Muhammed adına tâcizkâr konuşmuş; Müslümanların müttefiki olan Huzâiler'de buna çok öfkelenmiş ve Bekrilerden bazılarının kanını akıtmışlardır.⁹⁵ Bekriler Mekkelilerle intikam almak için

⁹² Çağatay, A. g. e. ; s.255-256.

⁹³ Enfal Suresi: 8:61.

⁹⁴ Enfal Suresi: 8:58.

⁹⁵ Bu olayın ayrıntısı için bkz. Taberî, A. g. e. ; c.III, s.252.

bir gece baskını düzenlemişler Huzâili bir elçinin Medine’de anlattığına göre, bu baskın Huzâiler mescidde cemaatle namaz kılarak yapılmış. Doğal olarak savunmasız olan Müslümanlar arasında ölü ve yaralı sayısı fazla olmuştu. İki cephede birden savaşma riskine az kalmıştı, Hayber sorunu çözümlenip silahsız duruma getirilince Hz. Muhammed Mekkelilerle ilgilenerek serbestliğe kavuştu. Kan akıtmak asla istemediği bir şeydi. Bu yüzden düşmanı gafil avlamak için harekete geçti.⁹⁶

Hudeybiye anlaşmasını doğurduğu fırsatlardan en önemlisi Mekke’nin fethi olmuştur. Bu fethe Kur’an-ı Kerim’de olaydan iki yıl önce şu şekilde yer verilmiştir; “ Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik, böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yere iletir. Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder.”⁹⁷.

Hz. Peygamber ilk önce Medine’deki tüm çıkışları durdurdu. Haber alma teşkilatı son derece verimli çalışıyordu. Düşmanı şaşırtmak için Ebu Katâde komutasında bir orduyu İdam’a gönderdi bu sayede müşrikler seferin o tarafa doğru olduğunu düşündü. Mekkeliler dağların arkasında karargâh kuruncaya kadar Müslümanların Mekke’ye saldıracakları konusunda müşriklerin haberi olmadı. Şokun tesirini arttırmak için her Müslüman askerinin ateş yakmasını istedi. Ve aynı gece Ebu Sufyan Mekkeli keşif kolunun eline düştü. Mekkeliler ne yapacağını bilemedi.⁹⁸

İslam orduları dört yandan Mekke’ye girdiler. Halid b. Velid’de komutanlar biriydi. Resulüllah’ın görevlendirdiği bir kişi ilan ediyordu. “ Kim Ebu Sufyan’ın evine girerse emniyettedir bu düşmanın onurunu kırmama ve onu İslamiyet’te görme isteğidir. Ayrıca efendimiz(s.a.v.) asabiye damarları kabarmasını istemiyordu. Kim kapısını kapatırsa emniyettedir kim Mescid-i harama girerse emniyettedir.”⁹⁹

Sonuçta Mekke teslim oldu. Müslümanlar Kâbe’yi tavaf ettiler ve putları kırdılar. Resulüllah (s.a.v.) Mekkelileri topladı ve onlara sordu: “ size ne yapacağımızı

⁹⁶ Vâkidi, A. g. e. ; s.529.

⁹⁷ Fetih Suresi:48:1-3.

⁹⁸ Hamidullah, Hz. Peygamber, s.83.

⁹⁹ Vâkidi, A. g. e. ; s.554.

sanıyorsunuz?” Daha Müslüman olmayan, Süheyl b. Amr; “ Ya Muhammed! Ne diyelim sözümüz budur ki? Kureyşin ulususun! Hem ulu zâdesin Mekke kendi doğduğu şehirdir. Geldin, kavmin ve kabilenin üzerine zafer kazandın. Yaşlılara saygı gösterdin. Gençlerin suçunu bağışladın. Senin şânına bu yakışır. ” dedi.¹⁰⁰ Hz. Peygamber de ağlayarak“ Bende size derim ki; Yusuf (a.s.) da onu kardeşlerine demişti. Nitekim Allah'ta şöyle buyuruyor. “Bugün sizin üzerinize melanet yoktur. Hak Teâlâ sizi yargılaya o Rahmân'dır, Râhîm'dir. ”¹⁰¹ âyetini okudu.¹⁰²

Bu şekilde genel af ilan etti ancak genel affın dışında tuttuğu bazı kimseler de vardı¹⁰³; bunlardan biri İkrime b. Ebu Cehil'di. İkrime Müslümanlara düşmanlıkta babasından aşağı kalmadı, babası Bedir'de öldürüldükten sonra bu düşmanlığa devam etti. İslam ordusu Mekke'ye girince Yemen'e kaçmak üzere Tihâme'ye gitti. Karısı Ümmü Hâkim, Müslüman oldu ve kocası için eman diledi. İsteği kabul edilince yola çıkarak kocasını buldu.

İkrime; “Yâ Ümmü Hâkim Muhammed benden o kadar fenalık görmüşken beni affetti mi diye sordu? Ümmü Hâkim; onun yumuşak huyu ve ikramı anlatmakla bitmez, dedi. İkrime korku ve ümit arasında Mekke'ye döndü Hz. Muhammed, onlar yaklaştıklarında Ashabına; “İkrime şimdi mümin olarak geliyor sakın babasına sövüp gücendirmeyin” buyurdu. Onun gelişinden evvel Rasûlullah neşeli bir şekilde ayağa kalktı. İkrim'e huzura girip İslam'ı kabul ettikten sonra; “ Ey Allah'ın Resûlü ben bu kadar kötülük yapmışken yine affettiniz. Bundan sonra Müslümanlara gösterdiğim düşmanlığım iki katını kâfirlere göstereceğim” dedi. Gerçektende İslamiyet'e girdiği gün gizli yerlerde ne kadar put varsa hepsini kırdı. Müslüman olduktan sonra İslam'a büyük hizmetlerde bulundu.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Vâkidi, A. g. e. ; s.569.

¹⁰¹ Yusuf Suresi :12:92.

¹⁰² Taberî, A. g. e. ; c.III, s.264.

¹⁰³ Bu kişilerin adları , İkrime b. Ebu Cehil, Habbar b. Esved, Abdullah b.Said b. Ebu Sarh,Mikyas b.Subabete Leysî, Huveyris b.Nukayz, bkz. Vâkidi, A. g. e. ; s.556.

¹⁰⁴ Vâkidi, A. g. e. ; s.572.

Hz. Muhammed yaptığı bu uygulamalarla düşmanlarını da İslam dinine tâbî etmiş ve böylece onlardan gelecek kötülüklerden emin olmuştur.

Anlaşma ihlaliyle yapılan askeri faaliyetler bununla da sınırlı kalmamıştır. Bunun yanı sıra Benî Kaynuka, Benî Nâdir ve Benî Kurayza Yahudileri üzerine de askeri seferler düzenlenmiştir.

Benî Kaynuka Yahudileri;

Kaynuka Yahudileri, savaş araç ve gereçleri ve kuyumculuk yaparlardı. Kaynukalılar Medine sözleşmesine uydıkları sürece Müslümanlarla aralarında hiçbir anlaşmazlık çıkmadı. Lakin bir gün Müslüman bir kadın bir şey almak üzere bir Yahudi kuyumcu dükkânına girmiş ve orada onun elbisesini sıyırıp kendisiyle alay etmişlerdir. Oradan geçen bir Müslüman olayı görmüş, dükkâna girip kuyumcuyu öldürmüştür. Bunun üzerine Yahudilerde birleşerek o Müslüman'ı öldürmüşlerdir. Böylece bu Yahudi kabilesi anlaşmayı bozmuştur.¹⁰⁵

Hz. Muhammed (s.a.v.) bu işin onlar için iyi olmadığını kendilerine söylemiş, ancak Yahudiler şu cevabı vermiştir; “Ya Muhammed, sen bizi kendi toplumun mu sanıyorsun? Harpten anlamayan bir toplumla karşılaşp onları bir kere yenmen seni aldatmasın. Vallahi bizimle savaşırsan bizim ne adam olduğumuzu görürsün”¹⁰⁶ bu sözler apaçık tehdit ve büyük bir ihaneti haber vermekteydi. Bundan sonra şu ayet nazil oldu;“ Anlaşma yaptığın bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez.”¹⁰⁷ Bunun üzerine Hz. Muhammed ashabıyla, onların oturduğu yeri 15 gün boyunca kuşattı. Sonunda Kaynukalılar teslim oldu. Hz. Muhammed onları ölümle cezalandırmak istiyordu. Bu amaçla hepsini esir aldı. Bunlar Abdullah b. Übeyye b.Selûl'ün müttefikleri idi. Abdullah b. Übeyye, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in zırhından tutarak “bağışlamadıkça bırakmam! Benim 700 yardımcım varken onları öldürtmem!”

¹⁰⁵ Çağatay, A. g. e. ; s.230.

¹⁰⁶ Vâkidi, A. g. e. ; s.153.

¹⁰⁷ Enfal Suresi: 8:58.

dedi. Hz. Muhammed ; “onlara da lanet olsun buna da”¹⁰⁸diyerek, onları öldürmekten vazgeçse de onların Medine’den çıkmalarını emretti.¹⁰⁹ Onlar da Şam’a göç ettiler.¹¹⁰

Benî Nâdir Yahudileri;

Müslümanlar ile Yahudiler arasındaki mevcut anlaşmaya göre taraflar ihtiyaç halinde birbirlerine maddi destek sağlayacaklardı. Müslümanlardan biri hata ile iki kişiyi öldürmüş ve onların diyetini borçlanmışlardı. Bu diyeti ödemek için Hz. Muhammed anlaşmalı Yahudilerden yardım almaya çıktı. Onlara hadiseyi anlattı. Onlar da istediği malları getireceklerini söylediler. Ve oturmasını istediler. Ve kendi aralarında konuşmaya başladılar içlerinden biri; “siz bu adamı bir daha böyle bulamazsınız.” diye seslendi. Diğeri ise; “içimizden kim şu duvara çıkıp Muhammed’in üstüne taş atar ve bizi ondan kurtarır rahatlatır.”dedi. Amr b. Cuhaş adındaki Yahudi; “bunu ben yaparım” dedi. Fakat Allah Yahudilerin kendisini öldürmek için plan yaptığını Hz. Muhammed’e bildirdi. Ve Hz. Muhammed oradan sessizce uzaklaştı.¹¹¹Şu ayet bu olayın üzerine nazil oldu¹¹²; “Ey İman edenler! Allah’ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir kavim size el uzatmaya kalkmıştı da Allah onların ellerini üzerinizden çekmişti.”¹¹³

Hz. Muhammed hemen ashabıyla istişare yaptı ve ; “ Madem beni öldürmek istediler on gün içinde burayı terk etsinler. Bu süre geçtikten sonra kimi görsem boynunu vurdururum.” buyurdu.¹¹⁴ Bu topluluk da Kaynukalılar’ın yaptıkları gibi çıkıp gitmek üzerelerken Abdullah b. Übeyye, kendilerine gizlice haber gönderip; “ Yerinizden kıpırdamayın. Biz size yardım ederiz. Benî Kurayza ile müttefikimiz Gatafanlılar da yardım ederler” dedi. Bunlar Abdullah’ın sözüne kanarak bölgeden ayrılmaktan caymışlar ve Hz. Muhammed’e “ biz yurdumuzu bırakmayız elinden geleni geriye koyma” diye haber göndermişlerdir.

¹⁰⁸ Vâkidi, A. g. e. ; s.154

¹⁰⁹ Çağatay, A. g. e. ; s.231.

¹¹⁰ Muhammed Hamidullah, “ Allah’ın elçisi Hz. Muhammed”, (Çev. Ülkü Zeynep Babacan), İstanbul 2001, s.143.

¹¹¹ Vâkidi, A. g. e. ; s.273.

¹¹² Vâkidi, A. g. e. ; s.283.

¹¹³ Mâide Suresi:5:11.

¹¹⁴ Belâzuri, A. g. e. ; s.18.

Bunun üzerine Hz. Muhammed Medinelilerle Nadiroğulları'nı kuşattı. Ve onlara kimse yardım etmedi. On beş gün direndiler. Ve sonuç olarak onların topraklarını ele geçirdi. Resulüallah'ın fethettiği ilk toprak Nadiroğulları'nın toprağıdır.¹¹⁵ Nadiroğulları, ondan af dilediler. Hz. Muhammed onları affetti. Onlar da Medine'den servetleriyle birlikte gidip Hayber'e yerleştiler.¹¹⁶

Benî Kurayza Yahudileri;

Ahzab (Hendek) Muharebesi Müslümanların en çok zorluk çektikleri savaşıydı. Müslümanlar böyle korkulu ve tehlikeli durumdayken Benî Kurayzalılar Müşriklerle iş birliğine girdiler. Müslümanlara dışarıdan yapılacak bir durum onlara cesaret vermişti. Kur'an-ı Kerim onların Müşriklere yardımına şu şekilde yer veriyor; “ Onlar hem yukarıınızdan hem aşağı tarafınızdan üzerinize gelmişlerdi; gözler kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı. Ve Allah hakkında türlü türlü şeyler düşünmüştünüz! İşte orada inananlar, sınavdan geçirilmişler ve ağır bir sarsıntıyla sarsılmışlardı.”¹¹⁷

Hz. Muhammed onların ihanetini öğrenince onların üzerine Evs ve Hazrec reislerini gönderdi. Beni Kurayza lideri Ka'b b. Esed ile görüştüler Ka'b onlarla alay etti ve onlara kaba davrandı. Neticede Hendek savaşı bitti. Müslümanlar onların oturduğu mahalleyi şiddetli bir şekilde kuşatma altına aldılar. Kuşatma on beş gün sürdü.¹¹⁸ Müslümanlar onlara İslam'a girmelerini ve bu sayede canlarını mallarını ve evlatlarını kurtarmalarını teklif ettiler. Ancak onlar bunu kabul etmedi. Ve haklarında bir hakemin vereceği karara uyacaklarını söylediler. Tayin ettikleri Hakem Sa'd b. Muaz'dı¹¹⁹ ve onun vereceği karara razı oldular. Sa'd, Tevrat'taki hükme uygun olarak Kurayzalılar hakkında;

“1)Ustura tutan ergenlik çağına giren erkekler öldürülsün.

2)Malları Müslümanlar arasında bölüştürülsün,

¹¹⁵ Belâzuri, A. g. e. ; s.17.

¹¹⁶ Çağatay, A. g. e. ; s.231-232.

¹¹⁷ Ahzab Suresi:33:10-11.

¹¹⁸ Belazurî kuşatmanın onbeş gün sürdüğünü söyler, Taberî ise 25 gün olduğunu belirtir. bkz. Taberî, A. g. e. ; c.III, s.197.

¹¹⁹ Sa'd b. Muaz'ın Hakem olarak tayini için bkz. Belâzuri, A. g. e. ; s.23.

3) Çocuklar ile kadınlar esir edilsinler. Hükmettim” dedi.¹²⁰

Batılı yazarlardan bazıları, bu hadiseyi ölüm ya da din değiştirme zorunluluğu olarak görürler, yani İslam’a girmeyenlere ölüm cezası verildiğini imâ etmek isterler.¹²¹ Aynı zamanda acımasız bir katletme ve kölelerden para kazanma işi olarak görürler.¹²² Bazı İslamî kaynaklar bu hadiseyi haklı ve olması gereken bir durummuş gibi gösterirler.¹²³ Bazı kaynaklar ise bu duruma hiç yer vermeyip sadece Yahudilerin seçtiği hakemin kuralları uyguladığından bahsederler.¹²⁴ Burada şunu belirtmek gerekir ki bu hüküm ancak İslam’ın savaş prensipleri çerçevesinde uygulanmış olabilir. Bu da o kabilenin reislerinin öldürülmesi ile alakalıdır. Yoksa küçük yaşta olanlar bu durumdan müstesnadır.

3.6. İç Karışıklıklar

Hz. Muhammed (s.a.v.) hayatta iken sahabeler ihtilafa düştüğü meseleleri ona sorar ve bu anlaşmazlık giderilirdi. Ancak Peygamber efendimiz (s.a.v.) döneminden itibaren gerek asabiyyetin dirilmesi nedeniyle gerekse münafıkların İslam toplumu arasına soktuğu fitneler neticesinde iç karışıklıklar meydana gelmiştir.

Maverdi’ye göre iç karışıklık çıkaranlarla ancak şu üç şekilde savaşılabilir;

- a) Dinden çıkanlar,
- b) Kanuna karşı gelen, taşkınlık çıkaranlar,
- c) İç isyanda bulunan, savaşa teşebbüs edenler.”¹²⁵

Kur’an-ı Kerim de bu konuyla ilgili şu ayetler yer almaktadır ; “ Eğer müminlerden iki zümre birbirleriyle dövüşürse hemen aralarını bulup düzeltin. Eğer onlardan biri diğerine karşı hala tecavüz ediyorsa o tecavüz edenle, Allah’ın emrine dönünceye kadar savaşın, sonuçta Allah’ın emrine dönerse artık adaletle aralarını bulup barıştırın. Adaletle hareket edin Allah adil olanları sever. Müminler ancak kardeşirler o halde iki

¹²⁰ bkz. Vâkidi, A. g. e. ; s.367.

¹²¹ Philip K.Hitti, “Siyasi ve kültürel İslam Tarihi”, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul 1989, s.174.

¹²² Brocelmann, A. g. e. ; s.21.

¹²³ Osman Güner, “ Resulüillah’ın Ehl-i Kitapla Münasebetleri”, Ankara 1997, s.298,

¹²⁴ Hamidullah, Allah’ın Elçisi, s.144.

¹²⁵ Ebü’l Hasan el- Mâverdi, “El-Ahkâmüs Sultaniyye” (çev. Ali Şafak),Ankara 1994., ,s.137.

kardeşinizin arasını düzeltin Allah'a karşı olan vazifenize riayet edin. Tâ ki rahmetine nail olasınız.”¹²⁶

Bu ayetten anlaşılıyor ki İslamiyet, toplumun asayişini bozan hiçbir olayı kabul etmemektedir ve özellikle müminler arasındaki anlaşmazlıklar da diğer müminleri arayışa düzeltmeleri için sorumlu tutmaktadır.

İslamiyet'te ilk iç savaş hareketi Hz. Ebu Bekir döneminde ortaya çıkmıştır. Ve bu hareket İslam Tarihinde Ridde Olayları olarak adlandırılmıştır.¹²⁷ Bu iç karışıklıklar Hz. Muhammed vefat edince oluşan otorite boşluğundan dolayı gerçekleşmiş ve daha Hz. Muhammed zamanında ortaya çıkan yalancı peygamberler, bu dönemde kendilerine taraftar bulmaya başlamıştır. Bu isyanlar Yemen ve Necid dolayların da meydana gelmiştir. İsyancıların en önemli nedenlerinden biri, bizce en önemli nedeni; kabile asabiyetidir.¹²⁸ Çünkü Peygamberim diyerek ortaya çıkan kişiler aslında kendi kabilesinin yönetimi ele geçirmesi için çaba harcamışlardır. Bu kişiler siyasi entrikalarına alet olan iki grup bulmuşlardır. Bunlar;

a) Zekât ödemek istemeyenler,

b) Dinden dönenler¹²⁹

Halife olarak başa geçen Hz. Ebu Bekir, yalancı peygamberler üzerine birlikler göndermiştir. Maverdi'nin de belirttiği gibi dinden çıkma hadisesi ve kanuna karşı gelme iç karışıklığa sebep olmuştur. Bundan dolayı bu guruplarla savaşmak gerekir. Hz. Ebu Bekir gönderdiği birlikler sayesinde bu tehlikeyi bertaraf etmeyi başarmıştır.¹³⁰

İslam tarihinde iç karışıklıklar sebebiyle savaş çıkmasına neden olan bir başka hadise ise; Hz. Osman'ın katillerinin bulunması isteğiyle ortaya çıkan aslında (makam mevki siyasi ve dünyevi vs.) farklı amaçları olup da bir hedefe odaklanan gurupların

¹²⁶ Hucurât Suresi: 49:10-11.

¹²⁷ Mustafa Fayda, "Ridde Olayları", DİA, İstanbul 2008, c.XXXV, s.91-93, Sarıçık, A. g. e. ; s. 50.

¹²⁸ Adem Apak "Asabiyet ve Erken Dönem Siyasi Tarihindeki etkileri" İstanbul 2004, s.112-122

¹²⁹ Yemamede ortaya çıkan yalancı peygamber Müseylime'nin isyanı için bkz. Belâzuri, A. g. e. ; s.103.

¹³⁰ Taberî, A. g. e. ; c.III, s.339.

Hız. Ali ile karşı karşıya geldiği Cemel Vak'asıdır.¹³¹ Bu olay İslam'ın savaş anlayışı ile bağdaşmamaktadır. Çünkü bu saydığımız istekler Müslümanların birbirlerinin kanını dökmesine neden olamaz. Bu savaş neticesinde on binlerce Müslüman'ın siyasi ihtiraslar nedeniyle kanları dökülmüştür.¹³²

Cemel Vak'asını takip eden bir diğer savaş ise Siffin Savaşı'dır.¹³³ Bu savaşta da siyasi hırsların ve entrikaların neticesinde Müslümanların kanı dökülmüş ve İslam'da fırkalar ortaya çıkmıştır. Bunlar tarihte Haruriye ve Hariciye isimleri ile anılırlar.¹³⁴ Haricilere İslam' da çıkan ilk fırka unvanı verilmektedir.¹³⁵ Bunun yanında Hız. Ali taraftarları ve Hız. Muaviye taraftarlarını göz önüne alırsak İslam'da üç fırka ortaya çıkmıştır.

¹³¹ Taberi, A. g. e. ; s.18-31, Adem Apak, " Anahatlarıyla İslam Tarihi (Hulefâi Raşidin Dönemi)" İstanbul 2011, c.II, s.308-318, Ethem Ruhi Fiğlalı, "Cemel Vak'ası", DİA, İstanbul 1993, c.VII, s. 320-321.

¹³² Mehmet Çelik, " İslam Tarihinde Dinin Politikaya Alet Edilmesinin İlk Örnekleri" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ 2000, c..X, sayı.1,s.38.

¹³³ Taberi, A. g. e. ; s.36-46, İsmail Yiğit, "Siffin Savaşı", DİA, İstanbul 2009, c.XXXVII, s.107-108, Apak, Asabiyet, s.322-332.

¹³⁴ Bunların Harici değilde sadece Haruriye olduğu iddiası için bkz. Ziyauddin Rayyıs, " İslam'da Siyasi düşünce Tarihi", (Çev. Ahmet Sarıkaya), İstanbul 1990, s.83.

¹³⁵ Sarıcık, A.g. e. ; s.409.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA SAVAŞ UYGULAMALARI

1.SAVAŞ STRATEJİLERİ

1.1. İstihbarat

Hz. Peygamber döneminde istihbarat görevi yapan bir sınıfın(birliğin) varlığına çeşitli gazvelerde rastlamaktayız. Hz. Peygamber gerek sulh, gerekse harp zamanlarında düşmanın durumu ve hazırlıkları hakkında bilgi toplamaya önem verirdi.

Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra Mekke'de kalan amcası Abbas b. Abdülmuttalib büyük bir tüccar olarak birçok yerlerle, örneğin; Taif ve Medine gibi şehirlerle geniş şekillerde temaslarda bulunuyordu. Abbas Mekke'de Hz. Peygamber'le ilgili olarak cereyan eden olayların aldığı son şekillere dair bilgileri ona yazar ve onu bunlardan sürekli haberdar ederdi.¹³⁶ Mesela Kureyş kervanlarının Suriye'ye hareketlerinden Hz. Peygamber'i haberdar etmiş, Peygamber de bu kervanları sürekli olarak izlemiş ve izletmiştir.

Hz. Peygamber bir sefere çıkacağı zaman, o seferin amacı doğrultusunda daha önceden haber toplamak için casuslar (uyun) gönderirdi. Mesela, Bedir seferi için Medine'den hareket etmeden önce, Talha b. Ubeydullah ve Said b. Zeyd isimli iki casusunu Kureyş kervanının peşini, Suriye'ye kadar, nereye giderse takip etmek, orada kalmak ve kervanın ne zaman dönüş seyahatine çıkacağını kendisine bildirmek üzere vazifelendirmişti. Onlar da aynen böyle yapmışlar, fakat Medine'ye döndükleri vakit Hz. Peygamber'in diğer kaynaklar vasıtası ile kervanın dönüşünü öğrenmiş olduğunu ve daha onlar şehre dönmeden önce ordusunun başında hareket ettiğini öğrenmişlerdi. Yine

¹³⁶ Hz. Abbas'ın Mektubu için bkz. Hamidullah, "El- Vesai'k'us-Siyasiyye",(Çev: Vecdi Akyüz), İstanbul 1997, s.375

Abdullah b.Cahş'ı Kureyşi gözetlemesi için göndermiş ve onlar hakkında bilgi almasını sağlamıştır.¹³⁷

Benî Muharib, Benî Sa'lebe, Benî Enmar kabilelerinin Medine yakınlarında Heyfa Vadisindeki Müslümanlara ait sürüleri yağmalama ve Medine'ye saldırma yönünde hazırlık yaptıkları istihbaratı üzerine Hz. Peygamber, Muhammed b. Mesleme komutasında bir keşif birliği göndermiştir. Zü'l-Kıssa mevkiinde bu birliği kuşatan gruplar, komutan dışındaki kişileri öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, hemen Ebû Ubeyde b. Cerrah komutasında bir birliği daha bu mevkie göndermiştir. Ancak Ebû Ubeyde herhangi bir kimseyle karşılaşmamıştır.¹³⁸

Hz. Peygamber yine Habeşli bir grubun, Cidde o zamanki adıyla Şuaybe sahilinde görüldükleri istihbaratını almış, bunun üzerine bölgeye Alkame b. Mücezziz komutasında askeri bir birlik gönderilmiştir. Deniz seferi amacıyla çıkan bu seriyye, denizin aşırı dalgalı olması nedeniyle düşmanın bulunduğu adaya çıkamamış ve dönmek zorunda kalmıştır.¹³⁹ Bu Seriyye aynı zamanda İslam'ın ilk deniz seferi olarak nitelendirilmiştir.¹⁴⁰

Hz. Peygamber Uhud savaşına çıkmadan önce Enes b. Fazale ve Munis b. Fazale adında iki kardeşi düşman hakkında bilgi toplamak için göndermişti. Onlar da aldıkları haberleri Hz. Muhammed'e getirmişlerdi. Daha sonra Hubab b. el-Munzir'i aynı vazife ile göndermiş, o da topladığı bilgileri Resulüllah'a ulaştırmıştı.

Karkaratu'I Kudr seferine çıktığı zaman Hz. Peygamber, düşman kabileye mensup bazı çobanları esir almış ve onlardan kabilelerinin nerede bulunduğu dair bilgi edinmişti.

Gatafan Seferinde, İslam ordusuna mensup askerlerden birinin Sa'lebe kabilesine mensup bir şahısla karşılaştığını ve onu Resulüllah'ın huzuruna çıkardığını ve Peygamberin bu şahıstan düşman hakkında epey bilgi aldığını bilmekteyiz. Hz.

¹³⁷ Hamidullah, El- Vesaik, s.79.

¹³⁸ Mahmudov, A. g. e. ; s.147.

¹³⁹ Mahmudov, A. g. e. ; s.306.

¹⁴⁰ Hamidullah, "İslam'da Devlet İdaresi", (Çev. Kemal Kuşcu), İstanbul 1963, s.186.

Peygamber'in haber alma ve düşman hakkında bilgi toplama faaliyetlerini diğer savaşlarında da sürdürdüğünü, harekât esnasında keşif kollarını çıkararak uzak keşif ve muharebe keşfi yaptırdığını kaynaklar nakletmektedirler.¹⁴¹

Hiz. Peygamber Hayber Yahudilerinin hazırlıklarını haber alınca hicretin 6. Yılı Ramazan ayında (m. 628) Abdullah b. Revâha'yı üç kişinin başında casus olarak Hayber'e göndermiş ve ona şu talimatı vermişti; "Hayber'i gözetle. Halkın içine gir. Ne yapmak istiyorlar ve neler konuşuyorlar öğren." Abdullah b. Revâha arkadaşlarıyla birlikte Hayber'e gitti. Arkadaşlarından birini Natat, birini Şık, birini de Ketibe kalelerine gönderdi. Her biri gittiği kalede araştırma ve bilgi toplama görevini yerine getirdikten sonra Medine'ye dönüp elde ettikleri istihbaratı Hiz. Peygamber'e anlattılar.¹⁴²

Hayber'in fethinde Hiz. Peygamber Natat kalesinden gelip İslam ordusuna iltica eden Simak adında bir Yahudi'den, Hayber Yahudilerinin harp teçhizatı ve durumları hakkında oldukça önemli bilgiler almıştır.¹⁴³

Tüm bu istihbarat faaliyetleri, Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) zekâvetini ve komutanlık noktasında bilgi ve becerisini bizlere göstermesinden dolayı oldukça dikkate değerdir.

1.2.Ekonomik ve Siyasi Ambargo

Hiz. Peygamberin hayata geçirdiği uygulamalardan biri de Mekkeli müşriklere karşı yürüttüğü ekonomik ve siyasi ambargodur. Bu politika taraflar arasında daha sonra vukuu bulacak savaşlara neden olmuştur. Hiz. Muhammed (s.a.v)'in Mekke'de doğup büyümesi, peygamberlik yılları dâhil ömrünün 53 yılını burada geçirmesi bu zaman diliminde mensubu bulunduğu toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik zaaflarını iyi öğrenmesi onun Medine'deki yürüttüğü siyasette başarılı olmasında büyük rol oynamıştır. Hicretten Hudeybiye anlaşmasına kadar olan zaman diliminde bu zaafklar üzerine yönelmiş olduğunu görüyoruz. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi Hiz.

¹⁴¹ Savaşlarda İstihbarat Faaliyetleri için bkz. Hamidullah, Hiz. Peygamber, s.139, Abdullah Reşid, "İslam'da Ordu ve Komutanlık" (çev. Enver Güneng, Seraceddin Emre), İstanbul, 1996, s.315-334.

¹⁴² Mahmudov, A. g. e. ; s.148.

¹⁴³ Mustafa Zeki Terzi, "Hiz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidin Döneminde Askeri Teşkilat", Samsun 1990, s.48-51, Mahmudov, A. g. e. ; s.150.

Muhammed (s.a.v) savaşa izin verilmesinden hemen sonra Kureyş kervanlarına askeri harekâtlarda bulunmuş ve bununla da düşmana ekonomik ambargo uygulamıştır.¹⁴⁴

Mekke de iken Müslümanlara her türlü işkenceyi yapan, hatta sırf “Rabbimiz Allah’tır” dedikleri için onları öldüren, onların mallarına onların rızası olmadan el koyan, Müşriklerdi. Ve bu yüzden Kureyş kervanına saldırmak dünyevi ganimetten ziyade onlara zarar vermek içindir.

Peygamber efendimiz bunun yanında Medine yakınındaki bazı Arap kabileriyle karşılıklı saldırmazlık anlaşması imzalayarak onlara bazı mükellefiyetler yüklemiştir. Hepsinde birbirine yakın ifadeler kullanılan bu anlaşmalarda tarafların birbirine saldırmayacağı garantisini verilmiş ve savaş halinde birbirine yardım edecekleri hükme bağlanmıştır.¹⁴⁵ Bu sayede Müşriklerden önce davranıp Arap kabileleri ile anlaşmış ve Medine’yi emniyet altına almış ve müşriklere siyasi ambargo uygulamıştır.¹⁴⁶

1.3. İstişare

Müminlerin her konuda birbirleri arasında istişare etmesi gerektiğini Kur’an-ı Kerim Şûra Suresi’nde belirtmektedir.¹⁴⁷ Hz. Muhammed bu ayet çerçevesinde “kurmay heyeti” diyebileceğimiz komutanlarına, uygulanacak harp taktiği konusunda danışmış ve onların fikirlerine değer vermiştir. Bedir Savaşı sırasında karargâhın nerede kurulacağı ve savaş esirlerine uygulanacak muamelenin ne olacağı¹⁴⁸ hususlarında yapılan müzakereler bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Uhud Savaşı’na girmeden önce, düşmanın şehirde mi, yoksa şehrin dışında mı karşılanacağı ile ilgili istişarede bulunulmuştur. Uhud Savaşından önce amcası Abbas’tan aldığı bilgiler doğrultusunda, Hz. Muhammed (s.a.v) hemen istişare kurulunu toplamıştır. İstişare kurulu şu meseleyi incelemiştir; “ Medine içinde kalarak müdafaa

¹⁴⁴ Mahmudov, A. g. e. ; s.50-51.

¹⁴⁵ Anlaşmaların Beni Damre ve Beni Müdliç Kabilesi ile aynı şartlar altında yapıldığına dair bkz. Yörükân, A. g. e. ; s.157.

¹⁴⁶ Mahmudov, A. g. e. ; s.51.

¹⁴⁷ Şûra Suresi: 42:38.

¹⁴⁸ Bu istişare için bkz. Reşid, A. g. e. s.150.

tertibati almak mı doğrudur yoksa Medine dışına çıkararak düşmanı karşılamak mı? İleri sürülen ilk fikir, şehrin içeriden müdafaası olmuştur. Resulüllah gördüğü bir rüya üzerine Medine’de kalarak şehri tahkim etmeyi, müdafaa savaşı yapmayı tercih etmekteydi. Ebu Bekir ve Sad b. Muaz gibi sahabelerde bu görüşteydiler. Ancak Bedir savaşına katılmış gençler ve Hz. Hamza Medine dışına çıkıp savaşmayı benimseyenlerdendi.

Çoğunluğun fikri şehirden çıkmak olunca Hz. Peygamberde kılıcını kuşandı. Başına da miğferi geçirdi. Ancak şehri müdafaa etmek isteyenler diğerlerini yumuşatmış fikirlerinden caydırmıştı. Onlar Resulüllah’ tan özür dilediler. Hz. Peygamberde onlara ; “ Bir peygamber giydiği zırhını harp etmeden çıkarmaz, eğer sabreder ve verilen vazifeleri yerine getirirseniz Allah zaferi bize ihsan edecektir.” buyurdu. Böylece hem meşveret esasını öğretmiş hem de disiplini öğretmiş oldu.¹⁴⁹

Medinelilerin ordusu 1000 kişiydi. Ve Uhud’a doğru yöneldiler. Mekkeliler Müslümanları kızdırıp savaşa sokmak için henüz başakta bulunan buğday tarlalarına atlarını yadılar. Bu sırada münafıkların reisi Abdullah b.Übeyye b.Selül “ Ben meydan savaşına taraftar değilim. Medine’den çıkılmamasını istedim. Muhammed çoluk çocuğun sözüne uydu da bizim reyimize bakmadı” diyerek üçyüz kişilik yandaşları ile Medine’ye döndü.¹⁵⁰ Bu istişarede önemli olan husus Peygamberimiz (s.a.v.)’in gençlerin fikirlerine önem vermesi ve onlara güvenini göstermesidir.

Savaşlarda istişareye örnek olacak başka bir uygulamaya örnek ise Hendek Savaşı’nda karşımıza çıkmaktadır. Bu savaşta da Uhud savaşındaki gibi savunma savaşı mı saldırı savaşı mı olacağı konusu masaya yatırılmış ve sonuçta Müslümanlar savunma durumu almayı tercih etmişlerdir. Selmân-ı Farisî Resulüllah’a Medine’nin kuzeyine geniş ve derin bir hendek kazılmasını teklif etmiştir. Medine’nin diğer tarafları dağ ve hurmalıklarla çevrilmişti. Ayrıca Selmân Medine’yi çevreleyen binalar arasındaki açıklıkların kapatılarak bir savunma hattı oluşturulmasını Müslümanlarında şehri

¹⁴⁹ Muhammed Hamidullah, “ İslam Peygamberi ” (çev. M. Said Mutlu), İstanbul 1972, s.165, Reşid, A. g. e. ; s.157, Hamidullah, Hz. Peygamber, s.53, Çağatay, A. g. e. ; s.215.

¹⁵⁰ Reşid, A. g. e. ; s.158.

hedeğin gerisinde korumalarını teklif etti. Ve derhal hendek kazılmasına başlandı.¹⁵¹ Hendek taktiği Arapların alışık olduğu bir taktik değildi. Müslümanlar bu taktiği uygulaması savaşın kazanılmasında etkili olmuştur.

Hulefa-i Raşidin döneminde ise halifelerin ve komutanların muharebe harekâtı, savaşın seyri ve alınacak tedbir ve taktikler konusunda kurmaylarıyla istişare ettikleri görülür;

Hz. Ömer, Kadisiyye galibiyetinden sonra vuku bulan; Nihavend'in fethi harekâtıyla ilgili olarak, komutan Sa'd b. Ebi Vakkas'ın yardımcı kuvvet istemesi üzerine, Medine'de bir istişare toplantısı yapmıştı Hz. Ömer halife ve orduların genel komutanı olarak toplantıyı şu sözleriyle açmıştı;

"İçinde bulunduğumuz bugün, sonrası devam edecek bir gündür. Benimle, birlikte ve bana katılacak olanlarla oraya (Nihavend tarafına) doğru gitmeyi arzuluyorum. Bu iki şehir arasında orta bir yerde konaklayıp, Allah onlara fethi müyesser kılincaya ve arzu ettiğim noktaya gelinceye kadar, onlara destek olmayı diliyorum. Eğer Cenabı Hak onlara fethi müyesser eylerse onları kendi şehirlerinde bırakıp geri dönerim."

Bu konuşma üzerine Hz. Talha b. Ubeydullah söz alarak şöyle demişti ; "Ey Müminlerin Emiri! İşler seni her konuda sağlam hüküm vermede tecrübeli kılmıştır. Tecrübeler de senin sağlam bir görüş sürmeni sağlamıştır. Sen arzu ettiğin gibi ve kendi görüşüne başvurarak davran. Biz seni terk etmez ve senden uzak durmayız. Bu işi sana bırakıyoruz. Sen bize emret, sana itaat edelim. Bize bir yol göster, senin söylediklerine uyalım. Emret, atlarımıza binelim veya bize komutan ol, senin emrine girelim. Bu işin emiri sensin. Sen birçok musibetlerle karşılaştın, birçok tecrübelerden geçtin, savaş ile ilgili her konuda uzmanlaştın."

Bundan sonra Hz. Osman kalkarak söz aldı ve şöyle dedi; "Ey Müminlerin Emiri! Bence şartları ehline bir mektup yazarak onların kendi ordularıyla, aynı şekilde Yemenlilerin oradaki askerleriyle gelmelerini sağlaman ve sen de Haremeyn'deki askerlerinle birlikte Kufe ve Basra'ya doğru yönelip orada müşriklerle hep birlikte karşı

¹⁵¹ Vâkidi, A. g. e. ; s.323.

karşıya gelmen muvafık olur. Eğer sen ordunun başında oraya gidecek olursan Müslümanlara çokça görünen bu düşman ordusu gözlerinde küçülecek ve sen en büyük şerefe nail olacaksın. Sen bu sefere çıkacak olsan, Araplardan sana katılmadık kimse kalmaz; bu hususta her şeylerini feda eder, ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Bu gün kendisinden sonraki günlerde meydana gelecek olayları etkileyecek, bir gündür. Sen ve yardımcılarının bu sefere katılmalısınız. İşler Allah'ın takdir ettiği gibi olur. Bizim de başından sonuna kadar itaat ettiğimizi göreceksin.” Hz. Ömer, Hz. Osman'a görüşünden dolayı teşekkür etti.

Bundan sonra Hz. Ali ayağa kalkarak şunları söyledi; "Ya Emire'l-Müminin! Eğer sen Şamlıları kendi diyarlarından çekecek olursan, Bizanslılar bölgeye saldırırlar, oradakilerin çoluk çocuğunu perişan ederler. Yemenlileri de kendi ülkelerinden çekip çağırırsan, aynı şekilde Habeşliler de onların çoluk çocuğunu yok ederler. Ayrıca sen de buradan ayrılacak olursan, civardaki bütün Arap kabileleri yarımadanın dört bir tarafından buraya saldırırlar. Bundan dolayı bu askerleri kendi yerlerinde bırak. Basralılara bir mektup yaz da üç ayrı kola ayrılınsınlar. Onlardan bir grup oradakilerin çoluk çocuğunu korumak üzere görev alsın.

Diğer bir grup, kendileriyle ahitleştikleri kimselere karşı dursun. Üçüncü bir grup ise, Kufe'de ki diğer Müslüman kardeşlerine yardımcı kuvvet olarak gitsinler. Ve insanlar zaten seni bekleyip duruyorlar. Sen oraya vardığın zaman, işte bu Müminlerin Emiri, Arapların Emiri deyip seni yok etmeye çalışacaklardır. İranlıların üzerinize gelmelerinden söz ettin ve bu gelişlerini hoş karşılamadığını söyledin. Cenabı Allah, onların gelişlerinden senden daha çok hoşlanmaz. Ve o hoşlanmadığı bir hususu değiştirmeye senden daha çok kadirdir. Onların çokluklarına gelince; biz daha evvel karşımızdakilerin sayılarına bakarak savaşmıyor, Allah'ın yardımını dileyerek savaşıyorduk.”

Bundan sonra Hz. Ömer ; "işte görüş dediğin budur. Benim de uymak istediğim fikir buydu. Bana oraya göndermek üzere, görevlendireceğim bir kişi söyleyin de ona bu işi tevdi edeyim” dedi.

Komutanlar harekât esnasında da harp meclisi kuruyorlar ve durum muhakemesi yapıyorlardı. Nihavend ordusu komutanı Nu'man b. Mukarrin savaş için ordugâhın kurulmasından sonra birden savaşa girmiş, çarşamba ve perşembe günleri şiddetli çarpışmalar meydana gelmiş ve nihayet düşman cuma günü kendi hendeklerine gizlenmişlerdi.¹⁵²

Böylece Müslüman ordusu onları kısıvrak buldukları yerlerde kuşatmış oldu. Ancak İranlı askerler canları istedikleri zaman gizlendikleri yerlerden çıkıyorlardı. Bu durumun uzun bir zaman alacağını anlayan Müslümanlar endişeye kapılmışlardı. Hatta bir gün Müslüman ordusunun kurmay heyetini oluşturan subayların bir araya geldikleri (bir toplantıda görüş alışverişinde bulunmuş ve aralarında şu konuşmalar geçmiştir: "Düşmanımızın istediklerinde yerlerinden çıktıklarını görüyoruz." Nu'man da onların bu düşüncelerine katılmıştı. Nu'man ordu içerisinde iyi görüş sahibi kimseleri toplayıp onlarla bir istişarede bulunmuştu.¹⁵³

İşte bu örneklerden anlıyoruz ki Dört Halife Dönemi'nde İstişare usulü Hz. Muhammed'in Müminlere öğrettiği şekilde devam etmiştir. Bu hususları göz önüne alacak olursak İslam Devleti'nde demokrasi sisteminin izlerini görmekteyiz. Ancak Emeviler zamanında Hilafetin saltanata dönüşmesi İslam Devleti'nin meşveretten uzaklaşmasını sağlamıştır diyebiliriz.

1.4. Moral Motivasyon

Savaş meydanında askerleri düşmanla savaşa teşvik edici, onların duygularını coşturucu, cihâdın faziletini ortaya koyucu nitelikte sözler söylemek, şiir okumak ve benzeri faaliyetler göstermek ordunun moral ve motivasyonu açısından önemli bir yer oluşturmaktadır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir;

“Ey Peygamber! İnananları savaşa özendir. Sizden dayanıklı yirmi kişi, iki yüz kişiyi yener. Eğer sizden yüz kişi olursa, inkâr edenlerden bin kişiyi yener. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.”¹⁵⁴

¹⁵² Taberî, A. g. e. ; c.III, s.468-469.

¹⁵³ Terzi, A. g. e. ; 98-100.

¹⁵⁴ Enfal Suresi: 8:65.

“Şimdi, Allah yükünüzü hafifletti. Zira içinizdeki bitkinliği bilmektedir. Sizden dayanıklı yüz kişi, iki yüz kişiyi yener. Sizden bin kişi olursa, Allah’ın yardımı ile iki bin kişiyi yener. Allah sabırlı olanlarla beraberdir.”¹⁵⁵

“Gevşemeyin ve üzülmeyin. Eğer inanmışsanız en üstün siz olacaksınız.”¹⁵⁶

“Öyleyse, dünya hayatına karşılık âhireti satın alanlar, Allah yolunda çarpışsınlar. Kim Allah yolunda çarpışırsa ister öldürülsün ister galip gelsin biz ona büyük bir ödül vereceğiz.”¹⁵⁷

Bu noktada başta Hz. Muhammed olmak üzere diğer yöneticilerin de orduyu savaşa teşvik ettiğini bu ayetler çerçevesinde düşünebiliriz. Bu duruma örnekler verecek olursak;

Hendek Savaşı’nda Hz. Muhammed (s.a.v.) de hendeğin kazılmasına yardım etti. Ve Müslümanların moralini yüksek tutarak Bizans ve İran’ın fethini vaad ediyordu.¹⁵⁸ Ancak münafıklar korkudan meydana çıkıp savaşmıyor burada hendek kazıyoruz birde vaade bulunuluyor diye fitne çıkarmaya çalışıyorlardı. Kur’an-ı Kerim’de bu vaadi hafife alan ve müminlerin arasına fitne sokmaya çalışan münafıklara şu şekilde yer verilir “Ve o zaman münafıklar ile kalplerinde hastalık bulunanlar; meğer Allah Resulü bize kuru vaatler de bulunmuş! diyordu”¹⁵⁹ Hz. Muhammed bu davranışıyla ileride meydana gelecek fetihleri müjdelerken askerlerin hedefini de yüksek tutuyordu.

Askerlerin moral ve motivasyonunu arttıran başka bir olay ise Huneyn Savaşı’nda yaşanmıştır. Huneyn Savaşı’nın başlarında Müslümanlar pusuya düşmüş ve kaçmaya başlamışlardı. Resulullah’ın yanında 9 kişi kalmıştı.¹⁶⁰ Resulullah’ın Yanında olanlardan biri olan Hz. Abbas yükses sesle ; “ Ey Akabede biat eden Ensar ve Ey

¹⁵⁵ Enfal Suresi: 8:66.

¹⁵⁶ Ali-İmran : 3: 139.

¹⁵⁷ Enfal Suresi: 8:74.

¹⁵⁸ Vâkidi, A. g. e. ; s.327.

¹⁵⁹ Ahzâb Suresi: 33:12.

¹⁶⁰ Hz. Muhammed yanında kalan 9 kişi için bkz. Taberî, A. g. e. ; c.III, s.272.

Muhacirler ve Ey Hudeybiye Günü Ağaç altında (Rıdvan Biati) Peygambere biat edenler geri dönün ve ona asi olmayın”¹⁶¹ diye bağırdı. Bu sesi duyanlar geri dönüp düşman üzerine saldırdı. Hz. Ali’de düşmanın bayraktarını öldürünce, bu sefer Hevâzinliler kaçmaya başlamışlardır.

Hz. Ebu Bekir Ridde Olaylarını bastırmada etkili rol oynayan Halid b. Velid’i Sasaniler’in üzerine gönderdi. Çünkü Hz. Ebu Bekir Hz. Muhammed’in son seferi Tebuk’le başlayan Arabistan dışına taşma projesini yeniden ele almalıydı. Ve onun Tebliğ vazifesini devam ettirmeliydi. Ve Yalancı peygamber Müseyleme ile yapılan harpten sonra Hz. Ebu Bekir Halid b.Velid’e mektup göndererek Onun Irak’a yönelmesini istedi.¹⁶² Talimatı alan Halid b. Velid Sasaniler’in Hudut Komutanı Hürmüz’e şu Mesajı yolladı. “ Ya Müslüman ol kurtul veya ehli zimmet olmayı kabul et, cizye ödemeye razı ol! Aksi halde her şeye hazır ol. Sizin yaşamayı sevdiğiniz kadar ölmeye hazır olan bir ordu ile geliyorum!”¹⁶³Halid b. Velid’in bu sözlerinden de İslam ordusundaki moral gücünün yüksek olduğunu anlayabiliriz.

Hz. Ömer, genel biat günü yaptığı konuşmada halkı Irak Seferi’ne davet etti. Ve ; “Hicaz, size merkez olacak yer olmayıp ancak otlak olacak bir yurttur. Hicaz halkı buraları ancak bu yolla elde tutabilir. Allah’ın sözünü yerine getireceği zamanlardır. Haydi Muhacirler! Allah’ın size vermek üzere vaad ettiği yerlere yürüyün. Cenab-ı Hak dinini diğer dinler üzerine üstün kılacağını vaad etmekle dinini açıklayıp, dine yardım edenleri mutlu edecektir. Allah’ın sadık kulları nerede?” deyince bütün ileri gelenler onun buyruğuna koşular. Bu sırada mescitte bulunan Müsenna b. Haris “Müslümanlar biz zerdüşlerle kılıçlarımızı denedik onların daha iyi savaştıklarını görmedik; aksine Irak’ta birçok yer ele geçirdik. Ve üstünlüğümüzü onlara tanıttık. Bundan sonra da Allah’ın yardımı bizimledir” buyurdu.¹⁶⁴ Müsenna’nın bu sözlerinden anlaşılıyor ki Müslümanlardan bazıları Sasani güçlerinden çekiniyordu. Ve bu sözler sayesinde yüreklendiler.

¹⁶¹ Vâkidi, A. g. e. ; s.600.

¹⁶² Sarıcık, A. g. e. ; s.68.

¹⁶³ Murat Sarıcık, A. g. e. ; s.107.

¹⁶⁴ Çağatay,A. g. e. ; s.339.

İşte tüm bunlar Müslüman askerlerin motivasyonunun dini vaadler ve yüreklendirici sözlerle yüksek tutulmaya çalışıldığıının bir göstergesidir. İslam ordularının ilk fetihlerinde bu moral motivasyonun İslamiyet'in hızlı bir şekilde yayılmasına zemin hazırlayan etkenlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

2. SAVAŞ SIRASINDA YASAKLANAN FİLLER

Başta Hz. Muhammed olmak üzere halifelerin komutanlarına verdiği talimatlar bize savaşın kanunlarını ve şartlarını açıkça göstermektedir. Bu talimatların esas hedefi şudur;

Savaş ancak savaş alanında çarpışmakta olanlarla ve bir de savaşa katılmadıkları halde insanları savaşa konusunda kışkırtanlara karşı yapılır. İslam'da savaşın tek amacı düşmanları mağlup ederek onların gururunu kırmaktır. Savaşlar intikam amacı gütmaz. İşte bu yüzden binaları yıkmamak, mamur yerleri harap etmemek halka hiçbir suretle zarar vermemek ve ölümlerin kol, burun bacak vs. gibi organlarını kesmemek gerekir.

Hz. Muhammed'in bu konuyla ilgili çok ünlü ve estetik değer taşıyan sözü şöyledir. " Allah her konuda güzellik ve iyilikle hareket etmemizi emretmektedir; öyleyse öldürürken bile en güzel şekilde öldürünüz." İslam Peygamberinin de içinde bulunduğu Bedir'de bu emir yerine getirilmiştir. Gereksiz işkence yoluyla öldürme, kadın ve çocukların öldürülmesi, fiilen savaşa katılmayan düşman personelinden (aşçı, hizmetçi vb)öldürülmesi kesinlikle yasaklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim Bedirle ilgili çok ilginç bir savaş yöntemi belirleyerek şöyle der; "Vurun onların tüm eklemlerine"¹⁶⁵ Bu ayet düşmanın ölümünden çok uzun süre rahatça savaşmasını engelleyici etki yapar. Göğüs göğse yapılan savaşlarda mümkün olduğunca az kan dökülmesini sağlar.¹⁶⁶ Buradan anlaşılıyor ki savaşta kılıç en son başvuru olan araçtır. Ve İslam dini insanları yok etmeye yönelik değil galip olmaya yönelik savaşa başvurur.

İslamiyet savaş meydanında ölen kişilerin kolu bacağı vs. organlarının parçalanması uygulamasını (Müsle) yasaklamıştır. Bedir'de Müslüman ve düşman

¹⁶⁵ Enfal Suresi:8:12.

¹⁶⁶ Hamidullah, Hz. Peygamber, s.41

ölülerinin liderlerinden 24'ü hariç¹⁶⁷ tamamı gömüldü. Düşman ölülerini parçalama veya benzeri kötülükler kesinlikle yapılmadı.¹⁶⁸ Çünkü İslamiyet kişinin cesedine bile insan olması hasebiyle saygı duymaktadır.

Hz. Muhammed Abdurrahman b. Avf'a ve askerlere çıkacakları seriyeye sırasında şu direktifleri verdi;

“ Hepiniz Allah yolunda gaza ediniz ve Allah'a inanmayanlarla savaşınız. Bununla birlikte emanete hıyanet etmeyiniz, gadretmeyiniz, kimseyi uzuvlarını kesmek suretiyle sakat bırakmayınız. Kadınları ve çocukları öldürmeyiniz.”¹⁶⁹

Müşrikler ve Müslümanların savaş uygulamalarındaki en önemli farklardan biri Uhud Savaşı'nda ortaya çıkmıştır. Bu durumu Hz. Ömer ve Ebu Sufyan arasındaki konuşmadan anlıyoruz. Ebu Sufyan Hz. Ömer'e; “ Siz ölüleriniz arasında burunları ve kulakları kesilmiş bazı kimseler bulacaksınız. Ben bunu emretmedim, bununla birlikte bu bana fena da görünmedi, vallahi ben buna ne razı oldum, ne de kızdım.”¹⁷⁰ demiştir.

Müslümanlara bu kadar zulüm edilmesine rağmen Müslümanlar aynı uygulamayı yapmamıştır. Bu durum da Kuran-ı Kerim'de ki şu ayete dayandırılmıştır; “Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle ceza verin ama sabrederseniz bu sizin için daha hayırlıdır.”¹⁷¹ Resulüallah (s.a.v.) hiçbir askeri harekâtında böyle bir davranışta bulunmamış, onlara yaptıklarının misliyle davranmamıştır.¹⁷²

Hz. Ebu Bekir Suriye seferi sırasında Usame b. Zeyd'e İslam'ın savaş sırasında yasakladığı fiillere örnek olacak şu nasihatlerde bulundu;

“ Davanıza ihanet etmeyin. Savaşta bile insaftan ayrılmayın. Çocukları, yaşlıları, kadınları öldürmeyin, zulmetmeyin, hurma ve diğer meyve ağaçlarını, koyun, keçi ve

¹⁶⁷ İslamiyet'e zarar veren 24 müşrikin cesetlerinin Bedirde ki bir kuyuya atıldığına dair;

bkz. Köksal, A. g. e. ; s.363,c.3.

¹⁶⁸ Hamidullah, Hz. Peygamber, s.45.

¹⁶⁹ Hamidullah, İslam'da Devlet, s.251.

¹⁷⁰ Vâkidi, A. g. e. ; s.229.

¹⁷¹ Nahl Suresi:16:126.

¹⁷² Vâkidi, A. g. e. ; s.225.

diğer hayvanları yemenin dışında bir amaçla kesmeyin, telef etmeyin. Kiliselerde ibadete çekilenlere rastlarsanız onları ibadetleri ile baş başa bırakın.”¹⁷³

Hız. Ebu Bekir’in bu sözlerinden savaşın asıl hedefi yukarıda da belirttiğimiz şekilde anlaşılmaktadır. İslam yöneticileri sadece insan haklarını koruma altına almamış bunun yanında ağaçları, hayvanları da koruyucu ve kuşatıcı bir anlayışı benimsemiştir.

Hız. Ebu Bekir Ridde Savaşları sırasında İslam’dan dönen kabileler üzerine on bir komutan önderliğinde guruplar görevlendirdi. Ve bu gurupları göndermeden önce mürted Araplara birer mektup gönderdi. Bu mektupta; “ Aranızda dinden dönenler olduğunu öğrendim. Allah’a karşı kibirlenen, şeytana uyan, nefesine aldanan cahiller için Kur’an-ı Kerimde şöyle buyruluyor; “ Ey Muhammed! Sen insanlara Âdem’le İblisin kıssasını hatırlat. Hani bir zaman biz meleklerle: “Âdem’e ihtiram secdesinde bulunun” demiştik de iblisin dışında tüm melekler secde etmişlerdi. Cinlerden olan iblis ise Rabbinin emrinden çıkmıştı. Beni bırakıp iblisi ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki onlar sizin düşmanınızdır. Zalimlerin Allah’ı bırakıp şeytanı dost edinmeleri ne kötü bir mübadeledir.”¹⁷⁴ “Şüphesiz ki şeytan sizin düşmanınızdır. Siz de onu düşman edininiz. O kendi taraftarlarını ancak cehennemliklerden olmaya çalışır.”¹⁷⁵

Üzerinize filan komutasında muhacir, ensâr ve diğer müminlerden oluşan bir gurup gönderiyorum verdiğim emir gereğince; Allah yoluna davet edilmeden kimseyle savaşılmayacak, kimse öldürülmeyecek, bu davete uyup ta yeniden Müslüman olanlara iyi muamele edilecek, fakat uymayanlara ateşte yakılmak dâhil, savaşın bütün kuralları tatbik edilecektir. Çocuklar kadınlar ve yaşlılar müstesna hiç kimseden Allah’a uymak dışında bir teklif gelmesin. Bunlara olumlu cevap verenlere ne mutlu! Aksi halde Allah aciz değildir. Bu emrimi elçilerim ilan edecektir. Onların ilanı ezanla başlayacaktır. Ezan okunduğu zaman saygı gösterin, davetimize uyanın tescili yazılı olarak yapılacaktır.”¹⁷⁶

Bu mektupta dikkat çekmek istediğim en önemli mesele yukarıda da belirttiğimiz gibi; “Allah yoluna davet edilmeden kimseyle savaşılmayacak, kimse öldürülmeyecek,

¹⁷³ Taberî, A. g. e. ; c.III, s.342.

¹⁷⁴ Kehf Suresi:18:50

¹⁷⁵ Fatır Suresi: 35:6.

¹⁷⁶ Taberî, A. g. e. ; c.III, s.355

bu davete uyup da yeniden Müslüman olanlara iyi muamele edilecek.”emridir. Bu durum İslamiyet’te asıl gayenin insanları hak yoluna davet etmek olduğu masum insanları daima savaş unsuru görmediğini açık bir şekilde bize gösterir.

İslam yukarıda saydıklarımız yanında diğer din mensuplarının ibadethanelerine de saygı göstermiş ve onların dinlerini bu yerlerde rahatça yapabilmeleri için özgür bir ortam oluşturmuşlardır. Bu durumu şu örnekten anlayabiliriz;

Emeviler Dönemi’nde Dımaşk’taki bir kilise Velid b. Abdülmelik tarafından mescide çevrilmek istendi ve Hıristiyanlara yüklü miktarda para teklif edildi. Ancak halk bunu reddetti. Bunun üzerine Velid kiliseyi zorla yıktırmıştır. Daha sonra Ömer b. Abdülaziz döneminde mescid tekrar kiliseye çevrilmiştir.¹⁷⁷ İslam devletleri fethettiği topraklardaki kiliseleri mescide çevirmesi o devletin hâkimiyetini tescil etmek için önemli bir göstergedir. Velid b. Abdülmelik’in eman verilmiş bir toplum için bu işi zorla yapması İslamiyet tarafından yasaklanmış bir davranıştır. Ve bu yanlışlığı Ömer b. Abdülaziz düzeltmiştir.

İslamiyet insanların hayat hakkına, malına, mülküne, çoluk çocuğuna, ırzına, namusuna hatta diğer canlıların da varlığına saygı göstermiş yöneticilerin yaptığı hatalar düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu kişilerin yaptığı yanlış uygulamalar İslam’ın savaş anlayışıyla bağdaştırılamaz. Bu hataların sorumluluğu hatayı yapan kişilere aittir. Ancak bu uygulamalar İslam düşmanlarının dilinde, İslam aleyhine propaganda malzemesi olmuştur.

¹⁷⁷ Belâzuri, A.g. e. ; s.147-148.

3.SAVAŞLAR SONRASI YAPILAN UYGULAMALAR

3.1. Esirler

Kur'an-ı Kerim'de esirlere yapılacak muamele ile ilgili şu ayetlere yer verilir; “ Ey peygamber elinizdeki esirlere de ki; Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar. Çünkü Allah bağışlayandır esirgeyendir.¹⁷⁸ “Nihayet onlara iyice vurup onları sindirince bağı sıkıca bağlayın. Savaş bitince de onları ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Allah dileyeydi onlardan intikam alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek ister.¹⁷⁹”onlar kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula yetime ve esire yedirirler.¹⁸⁰

İslam esirlere yapılacak muamele hususunu bu şekilde belirlemiş ve Müslümanların onlara karşı iyi davranması konusunda uyarmıştır.

Bu ayetler çerçevesinde Bedir savaşı esirlerine¹⁸¹ son derece iyi davranılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) onları güvenli bir şekilde koruyabilmek için kendi askerleri arasında taksim etmiş ve askerlere, onlara iyi davranma uyarısında bulunmuştur. Bu emir dikkate alınmış; elbisesi olmayan esirlere elbise temin edilmiştir. Esirler Müslümanlarla eşit derecede doyurulmuşlardır. Müslümanlar iyi muamele uyarısından dolayı onlara ekmeklerini vermişler ve kendileri yalnız hurma yemişlerdir. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi Kuran onların karşılıksız doyurulmasını emretmiştir.

Bedir Savaşından sonra Medine'ye doğru birkaç gün yürüdüktan sonra, İslam topraklarına girilirken, Hz. Peygamber bir meclis topladı. Ve bu mecliste esirlere yapılacak muamele tartışıldı.¹⁸² Onları öldürmek için pek çok neden olmasına rağmen esirlerin fidye karşılığında serbest bırakılmasına karar verildi. Sıradan bir esir için 4000 dirhem fidye istendi. Hz. Muhammed'in akrabaları bile bundan muaf değillerdi. Hz.

¹⁷⁸ Enfal Suresi :8:70.

¹⁷⁹ Muhammed Suresi :47:4.

¹⁸⁰ Esirlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Mâverdi, A. g. e. ; s.276-290

¹⁸¹ Bedirde Esir alınanların isimleri için bkz. Vâkidî, A. g. e. ; s.122.

¹⁸² Bu tartışma için bkz. Vâkidî, A. g. e. ; s.106-109

Peygamberin amcası Abbas muhakkak daha iyisini hak ediyordu. Çünkü o Mekke’de İslam’ın bir gizli ajanı olarak hizmette bulunmuş ve oraya ait haberleri sürekli peygambere ulaştırmıştır. O bile bu fidyeyi ödemek zorunda kaldı.¹⁸³

Hz. Muhammed’in kızı Zeynep’in eşi Ebu’l Âs b. Rebî’ de esirler arasındaydı. Hz. Zeynep (r.a) kocasını kurtarmak için boynundaki gerdanlığı Medine’ye yolladı ki bu gerdanlığı ona annesi Hz. Hatice evlilik hediyesi olarak takmıştı.¹⁸⁴ Böyle bir hatırası olan bir gerdanlığın pazarda satılması ashabı etkiledi. Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bu olaya oldukça üzülmüştü. Ve ashabına şunları söyledi; “Uygun görürseniz Zeynep’in tutsağını bırakın, gerdanlığı da geri yollayın” dedi. Damadına da “Müşriklikte ayak dirediğine göre artık kızımı bana gönder” dedi. Damadı Mekke’ye döndükten sonra eşini yolladı ama o da 629 yılında Müslüman olup Medine’ye gelmiş ve Zeynep’le evlenmişti.¹⁸⁵

Esirlerden fidye alınmasından sonra şu ayet nazil oldu¹⁸⁶ ; “Allah Tarafından önceden verilmiş hüküm olmasaydı, Aldığınız fidyelerden dolayı size Allah’ın azabı isabet ederdi.”¹⁸⁷

Bunun yanında İslam’a apaçık düşmanlığı olan Ukbe b.Ebu Muayt, Nadr b.Haris, gibi esirlerin öldürüldüğü de önemli bir vakıadır.¹⁸⁸

Bütün bunlara rağmen en dikkat çekici olan hadise ise Hz. Muhammed (s.a.v)’in okuma yazma bilen her bir esirin, okuma yazma bilmeyen on Müslüman’a, okuma yazmayı öğretmesi karşılığında serbest bırakılması hükmüdür. Esirlerden bazıları yoksullukları nedeniyle daha sonra Müslümanlarla savaşmayacaklarına dair söz alınarak serbest bırakılmışlardır.

¹⁸³ Hamidullah, Hz. Peygamber, s.43-44.

¹⁸⁴ Taberî, A. g. e. ; c.III, s.166.

¹⁸⁵ Çağatay, A. g. e. ; s.214.

¹⁸⁶ Ayetin nüzul sebebi için bkz. Ahmet Özel, “İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirleri” Ankara 1996,s.33

¹⁸⁷ Enfal Suresi: 8:69.

¹⁸⁸ Köksal, A. g. e. ; c.III, s.372-373.

Esirler ile ilgili bir başka hadise ise Bedir Savaşı'nda karşımıza çıkmaktadır. Olay şu şekilde gelişir; esirler Medine'ye getirilirken kurnaz bir savaş esiri olan Süheyl ibn-i Amr yolda doğal ihtiyacı nedeniyle Müslüman görevlilerden kendisini çözmelerini ister. Süheyl, Görevlilerin görüş alanından çıkar çıkmaz kaçmaya başlar ve görevliler onu yakalar. Ancak Hz. Muhammed (s.a.v) onu cezalandırmaz.¹⁸⁹

Hz. Muhammed, Hanife Oğulları'nın lideri Sümame b. Üsal'i esir almıştı. onu mescidin sütununa bağladı sonra serbest bıraktı ve bu davranış karşısında Sümame Müslümanlığı kabul etti.¹⁹⁰

Huneyn savaşında ise Müslüman askerler hiçbir fidye almaksızın savaş esirlerine özgürlüklerini bağışladılar. Hatta Hz. Peygamber bazı dik başlı tamahkâr insanlara aldıkları ganimet payları arasındaki insanları iade etmelerini emretmiş ve buna karşılık uğrayacakları kaybın devlet hazinesinden ödeneceğini bildirmiştir.¹⁹¹

Hudeybiye barışında silahlı seksen kişi Gafil avlarız umuduyla Hz. Muhammed (s.a.v.) üzerine saldırmıştı. Hz. Muhammed (s.a.v.) onları esir almış ve daha sonra serbest bırakmıştı.¹⁹²

Yukarıdaki ayetler ve uygulamalara bakıldığında İslamiyet, esirlere karşı muamele konusunda tüm insanlığa örnek olabilecek bir rehberlik yapmıştır. Burada çoğu yazar gibi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in esir düşen tüm insanlara iyi davranmış olduğunu gösterme çabasında değilim. Bugün dünyanın çoğu devletlerin yasalarına baktığımızda suçu işleyenle o suça azmettiren arasındaki ceza farkı elbette vardır. İşte esirlere karşı muamelede Hz. Muhammed (s.a.v.) tam adaletle davranmış ölmesi gerekeni ölüm cezasıyla cezalandırmış, fidye ödemesi gerekene fidye karşılığında serbest bırakmış, okuma yazma bilene okuma yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakmış, hiçbir kabiliyeti olmayan yoksul insanları da karşılıksız serbest bırakmıştır. Eğer herkesi hiçbir karşılık beklemeden serbest bıraksaydı bu adaletli bir davranış olmazdı.

¹⁸⁹ Hamidullah, Hz. Peygamber, s.44-45.

¹⁹⁰ İbn-i Kayyim el-Cezviyye, "Zâdü'l Meâd", (çev.Muzaffer Can), İstanbul 1990, c.III, s.1106-1110.

¹⁹¹ Hamidullah, İslam'da Devlet, s.100-101.

¹⁹² El-Cezviyye, A. g. e. ; c.III, s.1106-1110.

Kısacası İslam devletlerinde esirlere yapılacak muameleyi yukarıdaki örneklere dayanarak şu başlıklar altında toplayabiliriz;

- 1) Fidyeye karşılığı Salı verme,
- 2) Boynunu vurdurma,
- 3) Köle edinme,
- 4) Parasız salıverme,
- 5) Esirlerin Müslümanlara okuma yazma öğretmesi sonucu salıverme.

3.2. Ganimet

Ganîmet: Savaşlardan sonra düşmandan elde edilen malları ifade eden bir kavramdır.¹⁹³ Savaşlarda Ganimet paylaşımının nasıl olması gerektiği Ku'ran-ı Kerim'in koyduğu hüküm çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Ganimet paylaşımının kuralları şu ayetle bildirilmiştir; “ Biliniz ki ganimet aldığımız şeylerin beşte biri Allah'ın, Resulünün, yakınlarının, yetimlerin, fakirlerin ve yolda kalanlarındır. Eğer siz Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı o iki topluluğun karşılaştığı o günde (Bedir Savaşı'nda) kulumuza indirdiğimize inandıysanız, bu böyledir ve Allah her şeye Kadirdir.”¹⁹⁴

Yani bu ayetten anlaşıldığı üzere savaşlarda elde edilen ganimetlerin beşte biri Allah ve Resulüne -buradan anlaşılması gereken İslam devletinin yapacağı sosyal ve askeri hizmetlerde kullanılmalıdır. geri kalanı ise, komutan ayırım yapılmaksızın eşit bir şekilde paylaşılmasıdır.

Bunun yanında savaşılmadan alınan yerlerin ganimetleri vardır. Bu tür ganimetlere zorla alınmadan ayırt etmek için Fey¹⁹⁵ adı verilir. Kur'an-ı Kerim'de fey ile ilgili şu ayet mevcuttur; “Allah'ın fethedilen diğer küffâr memleketleri ahâlisinden Peygamberine

¹⁹³ Mehmet Erkal, “Ganimet”, DİA, İstanbul 1996, c.XIII, s.351-354.

¹⁹⁴ Enfal Suresi : 8: 41.

¹⁹⁵ Fey için bkz. Mâverdi, A. g. e. ; s.267.

verdiği Fey; Allah'a, Peygamberine, Peygamberinin hısımlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara aittir." ¹⁹⁶

Hayber'in akıbetinden sonra Fedek halkı korkuya düşmüş ve Hayber halkıyla yapılan anlaşmanın kendileriyle de yapılmasını rica etmişlerdi. Ve Resulüllah bunu kabul etmiştir. ¹⁹⁷ Hayber'de bulunan ve ele geçirilen mal ganimet şeklinde dağıtılırken, Fedek'ten elde edilen mallar fey şeklinde alınmıştır. ¹⁹⁸

Bedir Savaşı'nda, savaş ganimeti olarak Müslümanların eline 150 adet deve, on at, pek çok kırmızı kadife, çok sayıda askeri malzeme, sahtiyan(işlenmiş keçi derisi), ev eşyaları ve giysiler geçmişti. Resulüllah bu ganimetlerin getirilmesini emretti ancak ganimeti toplayanlar ve düşmanla savaşımlar arasında ihtilaf ortaya çıktı. ¹⁹⁹ Hz. Peygamber bu anlaşmazlığı giderdikten sonra ganimetleri yukarıda belirttiğimiz ayet çerçevesinde eşit şekilde ashabı arasında paylaştırdı. İzinli ve ya vazifeli olup bu savaşa katılmayan 8 kişi ile Bedir'de şehid düşen 14 kişiye de pay ayırdı. Müslüman askerlerin kimine bir deve ile bir ev eşyası, kimine iki deve ve diğer eşyalar düştü. Hz. Peygamber Müslümanların iki süvarisine biri atın sahibi, diğeri at olmak üzere iki pay ayırdı. Münebbih b. Haccac'ın meşhur kılıcı Zülfikar Hz. Muhammed(s.a.v.)'e düştü. ²⁰⁰ Hz. Peygambere ayrıca Ebu Cehil'in devesi başkumandan hakkı (safî) olarak kaldı. ²⁰¹

Bu paylaşımından sonra Sa'd b. Ebi vakkas " Ya Resulüllah zayıfların koruyucuları olan süvarilere de zayıflar gibi mi hisse vereceksin?" demişti. Peygamber efendimiz tüm insanlığa örnek olacak şu cevabı vermiştir ; "Anan ağlasın Sad'ın anasının oğlu! Sizler yardıma ve rızka zayıflarınız yüzünden nail olmuyor musunuz ?" buyurdu. ²⁰² Bu uygulama Müslümanları sadece ganimet için savaşımlar bir topluluk olarak gösteren batılılar için güzel bir cevaptır. Ayrıca Hz. Muhammed'in zaferin kazanılmasında herkesin payı olduğu yani bir takım ruhuyla hareket ettiği görülmektedir.

¹⁹⁶ Haşr Suresi:59:7

¹⁹⁷ Vâkidi, A. g. e. ; s.484.

¹⁹⁸ Hamidullah, İslam'da Devlet, s.200-201.

¹⁹⁹ Köksal, A. g. e. ; c.III, s.367.

²⁰⁰ Bedirdeki ganimetler için bkz. Vâkidi, A. g. e. ; s.105.

²⁰¹ Mahmudov, A. g. e. ; s.96.

²⁰² Köksal, A. g. e. ; c.IV, s.368

Huneyn savaşında Resulullah'ın uygulaması ise şu şekildedir; Mağlup olan Hevâzinliler, Hz. Muhammed'in sütannesinin mensup olduğu kabileydi. Bunu bildiklerinden eğer daha fazla İslam karşıtı olmazlarsa büyüttükleri çocuktan korkmalarına gerek olmayacağını düşünerek Cirane'ye dönerek, İslam dinine tabi oldular. Hz. Muhammed onlara şöyle dedi; “ Uzun haftalar boyunca, pişman olup tövbe edeceksiniz diye ganimet bölüştürmeyi geciktirdim, amacım bu yolla size ve ailenize sürülerinizi iade etmektir. Bir zamanlar sizlere ait olan bu şeylerin, artık bölüşülmesi için geri verilmesi mümkün değildir. Ancak aileleriniz ve sürüleriniz arasında bir seçim yapın yapabileceğim şeyi sonra bildireceğim.” Hz. Muhammed daha sonra Hevâzinlilere, malları veya esir alınan kadın ve çocukları arasında seçim yapmalarını istedi.

Onlar kadınlarını ve çocuklarını seçtiler. Hz. Peygamber dedi ki; “sizden bana ve benim aileme düşen payı şu anda iade ediyorum, namazdan sonra halkın içinde bana, diğer ganimetlerle ilgili talebinizi tekrarlayın” dedi. Ve öyle yaptılar. Hz. Peygamber de kendisine ve ailesine düşen payı iade ettiğini halkın içinde tekrar etti. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve onlardan sonra diğer ileri gelenler Hz. Muhammed'e katıldılar. Bu arada iki kabile bu görüşe katılmadı ve kendine düşen köleleri ve ganimetleri iade etmediler. Müslüman askerler hiçbir fidye almaksızın savaş esirlerine özgürlüklerini bağışladılar. Hatta Hz. Peygamber bazı dik başlı tamahkâr insanlara aldıkları ganimet paylarını iade etmelerini emretmiş ve buna karşılık uğrayacakları kaybın devlet hazinesinden ödeneceğini bildirmiştir.²⁰³

Ayrıca Peygamber efendimiz (s.a.v.) kendisine teslim edilmiş olan beşte bir hisseden Mekkeli kureyş kabilesi ve Arapların ileri gelenlerinden Müellefe-i Kulub (Kalpleri İslam'a alıştırılacak olan)statüsüne girenlere de ganimetten pay verdi. Bu kişilere çok sayıda fazladan pay verilmesi Hz. Peygamberi incitecek boyutta sert itiraz ve tepkilere neden oldu. Bu itirazlara özellikle ensar da katılınca Hz. Peygamber durumu bu kişilere şöyle İzah etti; “Ey Ensar! Şuna razı değil misiniz ki; onlar askerlerden ayrılıp evlerine deve ve koyunlarıyla varsınlar, siz de evinize Allah'ın Resülü ile varasınız? Vallahi bütün cihan bir yola girseler ve Ensar bir yola girse ben

²⁰³ Huneyn'in Ganimetleri konusu için bkz. Belâzuri, A. g. e. ; s.62.

Ensar'la birlikte olurum"²⁰⁴ dedi. Bu kişiler yaptıklarından pişman oldular ve Tövbe ettiler.²⁰⁵

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bu uygulamayla tek amacı yeni Müslüman olanları hayatının en yüksek gayesi olan tebliğ vazifesine ısındırmak ve Ensar'a da yüksek hedefler çizerek mal mülk sevgisinden daha ziyade Allah ve Resulünün ön planda olması gerektiğini göstermektedir.²⁰⁶

Hz. Muhammed Hayber'den elde ettiği ganimetleri otuz altı hisseye ayırdı. Bunlardan yarısı Hz. Muhammed'in ödemesi gereken haklar ile toplu ihtiyaçlar ve gelen elçi heyetleri için kullanılmak üzere, diğer yarısı ise her hisse yüz kişiye ait olmak üzere dağıtılmıştır.²⁰⁷ Fedek'in malları da yolcular ve misafirler için harcanmıştır.²⁰⁸

3.3. Cizye

Genellikle mağluptan fert başına yıllık belli miktarda alınan vergi uygulaması, tarihin çok eski devirlerinden beri bilinmektedir. Gerek Arap yarım adasında ve gerekse komşu ülkelerde bu tür vergilere sık sık rastlanmaktadır. Ortaya çıkış ve mahiyet itibariyle aralarında büyük farklılıklar olmakla birlikte Hz. Muhammed'in son yıllarında, siyasi yönden tâbi konumunda ki gayri Müslimlerden cizye adı altında benzer vergi alındığını bilmekteyiz.

Lügatte, "ödemek, yeterli olmak, karşılamak ve karşılık" gibi anlamlara gelen cizye, terim anlam olarak, gayri Müslimlerin İslam ülkesinde mal ve can güvenliği içerisinde yaşamalarına karşılık olarak ödemek zorunda oldukları baş vergisidir.²⁰⁹

Cizye vergisini; Gayr-i Müslimlerin Ya kâfir oluşlarına, bu işin kötülüğüne binâen verilen bir cezadır, ya da Müslümanların himayesinde oluşlarından, onlara iyi muamele

²⁰⁴ Vâkidi, A. g. e., s.636.

²⁰⁵ Mahmudov, A. g. e. ; s.298.

²⁰⁶ Hamidullah, İslam'da Devlet, s.101-102.

²⁰⁷ Belâzuri, A. g. e. ; s.29.

²⁰⁸ Belâzuri, A. g. e. ; s.32.

²⁰⁹ Mehmet Erkal, "Cizye", DİA, İstanbul 1993, c.VIII, s.42-45.

ediş e karş ılıktır.²¹⁰ diye yorumlayanlar da vardır. Bu durumda ikinci gör üş İslam Savaş anlayışı çerçevesinde daha isabetlidir. Çünkü İslamiyet kişiyi inanma ve inanmama konusunda özgür bırakmıştır. Bir kişi inanmıyor diye o kişiye para cezası verilemez.

Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra hicri dokuzuncu yılda Tebük Seferi sırasında nazil olan cizye ayetiyle, bu verginin meşruiyetine hükmetmiştir; “ Kendilerine kitap verilerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve elçisinin haram kıldığı haram saymayan ve gerçek dini din edinmeyen kimselerle küçülüp boyun eğerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın”²¹¹ Bu ayette geçen Allah'a ve âhret gününe inanmayan ifadelerinden kasıt; yaptıkları faaliyetlerle Müslümanlara zulmeden, insanlar arasında fitneyi yayıp toplumun asayişini bozan kişiler kastedilmektedir. Yoksa yukarıda da belirttiğimiz gibi inanmama savaş sebebi olmaz.

Hz. Muhammed, halkı Yahudi ve Hristiyan olan Eyle, Ezruh, Cerba, Dümet'ül Cendel, Necran, Yemen, Bahreyn²¹², Makna, Teymâ, ve Hecer kabile reisleriyle yaptığı anlaşmalarda cizye hükmünü koymuştur. Dikkat çekilmesi gereken husus, özellikle Bahreyn, Hecer ve Yemen ahalisi kısmen bu iki dinin mensubu kısmen de, Mecusilerden oluşuyordu. Buradan anlaşılıyor ki sadece Ehl-i Kitap'tan değil diğer dinlerin mensuplarından da bu vergi alınıyordu. Hatta Hz. Muhammed Yemenlilerden kadın olsun erkek olsun ergenlik çağına girmiş olan herkesten bir dinar cizye almak üzere Muaz b. Cebeli göndermiştir.²¹³ Bazı kaynaklar ise Hz. Muhammed'in Muaz b. Cebel'e sadece erkeklerden cizye alması talimatı verdiğini dile getirir.²¹⁴ Kadınlardan cizye alınması çok rastlanan bir durum değildir. Eğer böyle bir durum söz konusu ise demek oluyor ki her bölgenin, durumuna, şartlarına, gelir-giderine, yetiştirdiği ürünlere ve meşgul oldukları işlere göre cizye hükme bağlanabilmektedir.

²¹⁰ Maverdi, A. g. e. ; s.310.

²¹¹ Tövbe Suresi: 9 :29.

²¹² Bahreyn halkından alınan cizyenin ayrıntıları için bkz. Belâzuri, A. g. e. ; s.93.

²¹³ Belâzuri, A. g. e. ; s.83.

²¹⁴ Ayrıntılı bili için bkz. Güner, A. g. e. ; s.269-273.

Hz. Peygamber'in Necran Halkı ile yaptığı anlaşma da oldukça dikkat çekicidir. Bu anlaşmaya göre; Necranlılar Bin tanesi Recep bin tanesi Safer ayında verilmek üzere yılda toplam iki bin elbise verecekler, Yemen'de bir savaş olması durumunda, otuz zırh, otuz at, otuz deve ve diğer savaş araç gereçlerini ödünç verecekler, bunların telef olması halinde Müslümanlardan bu malları tazmin edecekler, Hz. Peygamberin elçileri, bir ay misafir edilecekler, zulüm yapmayacak ve zulme de maruz kalmayacaklardır. Necran ve onlara bağlı olan halkı canları malları ve dini yaşantıları Allah ve Resulünün zimmeti altında olacak, mülkleri, aileleri ve mabetleri her şeyden masun olacak, hiç kimse dini konumundan rahipte rahipliğinden alınmayacaktır, öşür vermeyecekler, askere alınmayacaklar ve topraklarına ordu ayak basmayacaktır; bunlara riayet ettikleri sürece emin olarak yaşayacaklardır.” Ve daha sonra Eyle ve Teymâ halkının bu şartlar çerçevesinde cizye vergisi vermeyi kabul etmeleri Hz. Peygamberin yönetiminde bu halkın emin olarak yaşadığını bize göstermektedir.²¹⁵

Bu anlaşmadan Müslümanların gayri Müslimlerin din adamlarına ve dini inanışlarına ne kadar saygılı ve insan hayatına karşı ne kadar hassas olduğunu çıkarabiliriz.

Bu uygulamalar Dört halife döneminde de aynı şekilde devam etmiş başka şehirlerin halkları İslam'ın emniyet iklimine girebilmek için cizye şartıyla anlaşmayı istemişlerdir.

Hz. Ömer Dönemi'nde Halid b. Velid Dımaşk halkından cizye olarak her erkekten bir dinar, bir miktar buğday, sirke ve Zeytinyağı almıştır.²¹⁶ Buradan anlaşılıyor ki cizye alınırken Müslümanların ihtiyaçları da göz önüne alınmıştır.

Emeviler Devri'nde ise cizye konusunda, diğer dönemlerde ki uygulamalardan farklı uygulamalar mevcuttur. Emevilerin valileri gayri müslimlerden cizye vergisi alırken şiddete başvurmuşlardır. Bu şiddete maruz kalan bazı gayri müslimler müslüman olmuşlar ancak yine de bu vergiden kurtulamamışlardır.

²¹⁵ Belâzuri, A. g. e. ; s.75.

²¹⁶ Belâzuri, A.g. e. ; s.146.

İslam olan Ehl-i Zimmetten şiddetle vergi alma teşebbüsünde bulunan ilk vali Haccac b. Yusuf'tur. Bunu Afrika, Horasan ve Maveraünnehir deki valilerde takip etmiştir. Bu yüzden Gayr-i Müslimler İslam'dan soğumuş ve daha sonra mürted olmuşlardır. 217 Bu şiddet ve tazyikat altında özellikle Kıptiler Ruhbanlık sınıfına yönelmişlerdir. Bunu anlayan Emeviler, Hıristiyan din adamlarına da cizye yükümlülüğü getirmişlerdir. Ancak bu uygulama Ömer b. Abdül- Aziz Dönemi'nde son bulmuştur.218

Ömer b. Abdülaziz'in Basra valisi Fizâriye gönderdiği mektupta şunları yazmıştır; "Ben, Uman'daki hurma ve hububatın öşrünü, oranın fakirlerine, sahradan gelen, muhtaç, fakir ve yollarına devam edemeyecek, durumdaki misafirlere dağıtması için Amr b. Abdillah'a emir vermiştim. Amr ise bana yazdığı mektupta yanındaki memuruna bu hurma ve yiyeceklerin ne olacağını sorduğunu, bunun üzerine memurunun bunları satıp parasını sana getirdiğini yazmaktadır. Şimdi sen Uman'daki memurunun sana getirdiği hurma ve hububatın parasını Amr'a iade et; o da bu parayı, kendisine daha önce emrettiğim yerlere sarf etsin, İnşallah! Selamlarımla."219

İslam'ın fazileti bu olayda apaçık görülmektedir. Buralardan alınan cizye ve öşürler, ihtiyacı olan insanlara dağıtılmaktadır. Dikkat çekilmesi gereken husus ise devlet tarafından tahsis edilen malların halife tarafından özenle korunması ve alınan verginin derhal yerine ulaştırılması isteğidir.

Daha sonra Horasan'a vali olarak tayin edilen Esres, Semerkand ahalisini geri kazanmak için cizyeyi kaldırdığını ilan edince Halk fevc fevc İslam'a girmeye başladı. Soğd ve Buhara'da da cizye alınmayacağı ilan edilince 30 Bin kişi İslam'a girdi.220

²¹⁷ Üçok, A. g. e. ; s.69, Gorci Zeydan, "İslam Medeniyeti Tarihi", (çev. Zeki Meğamiz), İstanbul 1978, c.IV, s.135-136

²¹⁸ Gorci Zeydan, A.g. e. ; c.IV, s.188-197.

²¹⁹ Belâzuri, A.g. e. ; s.91.

²²⁰ Gorci Zeydan, A. g. e. ; c.IV, s.137.c.4

Tüm bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi İslamiyet cizye için savaşmamış bu vergi Gayr-i Müslimlere fethettiği yerde yaşam hakkı tanımış ve buradan alınan vergiler yine onlara hizmet için kullanılmıştır.

Cizye konusunda yöneticilerin baskıcı tutumuna gelince ; bu durumda İslamiyet'in savaş anlayışına uygun bir davranış değildir. Yöneticilerin yaptığı hatalar İslam'a mal edilmemelidir.

SONUÇ

İslamiyet'in doğuşundan Emeviler Dönemi'nin sonuna kadar Savaş anlayışını araştırdığımız bu tez çalışmamızda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Cahiliye toplumunda savaş; tüm toplumu maddi ve manevi her alanda etkileyen önemli bir olgudur. Bu toplumda askerlik, modern anlamda profesyonel bir meslek değildir. Tüm toplum bireylerinin katıldığı, biraz da gönüllülük esasına dayanan yapısıyla gelenek tarafından kontrol edilmektedir.

Cahiliye toplumu çöl hayatının karakteristiklerini taşımakta olup, kabile yaşantısı, hayatın temel yönlendiricisi durumundadır. Savaşlar da bu anlayışın uzantısı olarak kabile hayatının ihtiyaçlarınca yönlendirilmiş ve savaşın kuralları buna göre belirlenmiştir. Yaşanan coğrafya, savaş tarzlarını, savaşa olan ihtiyacı belli oranda tespit etmiştir. Özellikle kıt olan hayat imkânları, zamanla nüfusu artan toplulukların kendi içinde rekabeti arttırarak bölünmelere neden olmuştur. Bölünen gruplar birbirlerinin düşmanı olarak yeni bir hayata farklı yerlerde devam etmek durumunda kalmışlardır.

Hız. Muhammed (s.a.v.) döneminde ise ilişkilerin niteliği kan bağından, inanç temelli bir zeminde devam etmiştir. Yaşam vasıtalarını kıskanmak yerine paylaşmak alternatif olarak getirilmiştir. Mekke'den Medine'ye Hicret, Arap toplumu için bir dönüm noktası olmuştur. Savaş anlayışını artık kan bağı üzerine kurulu kabile anlayışı değil inanç bağlamındaki ilkeler oluşturmaya başlamıştır. Hayatın tek yönlü olmadığı ve insanın hayat hakkının önemi ve dokunulmazlığı, savaşta düşmanını affetme ve onu bağışlama olgusu bu dönemde ortaya çıkmıştır. Kısacası İslamiyet'in ilahi yasalarının etkisi savaşlarda kendisini hissettirmiştir.

Hız. Muhammed Dönemi'nde yaşam alanlarının kıskanılarak savaş konusu olmaktan çıkarılıp ortak alanlar olması benimsenmiştir. Etraftaki kabileler, İslam toplumu güçlü olduğunda da güçsüz olduğunda da İslam'a davet edilmiş, Cebren insanlar İslam'a sokulmamış, İslamiyet o toplumların âhiretini kurtaracak olan alternatif bir yaşam tarzı olarak önlerine sunulmuş, bazı toplumlar İslam'ın nimetleriyle

nimetlenmiş bazı toplumlar da onun himayesi altında canlarını mallarını ve dini varlıklarını özgürce sürdürmeyi tercih etmiş, bazı toplumlar ise ona düşmanlığı tercih etmiştir.

Cahiliye döneminde ganimet savaşın bir nedeni halindeyken Hz. Muhammed döneminde savaşın nedeni olmaktan çıkmış sonucu haline dönüşmüştür. Savaş tazminatı olarak görülebilir. Özellikle ganimet için savaşmanın ahlaken çirkin görülmüş olması bunun göstergesidir. Ganimet için savaşmak şehid olmanın önünde bir engel ve gayri ahlaki bir davranış kabul edilmiştir.

Cahiliye Toplumunun savaş gerekçeleri, asabiyetin çoğunlukla etkin olduğu bir çerçevede oluşmuştur. Asabiyet, intikam, yaşanan bölgenin korunması, kabile ve gelenekler, kabileye yönelik tehdit algılamaları gibi hususları da bir yönüyle bünyesinde barındırmaktadır. Bununla birlikte savaşlar ele alındığında her birini ayrı değerlendirmeye müsait veriler söz konusudur. Asabiyet tutkusu en sıradan davranışları, savaş nedeni haline getirmiştir. Yıllar yılı süren savaşların tetikleyicisi olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde ise asabiyet yerini inanç temeli üzerinde bir birlikteliğe bırakmıştır. Meşruiyet kıstasları değişmiştir. Müslümanlara yönelik düşmanlık gösteren yakın kişiler bile olsa mücadele edilmiştir. Bu anlayış çerçevesinde Baba- oğul ,kardeşler, yakın akrabalar Bedir’de karşı karşıya gelmiştir.

Hulefâ-i Râşidin Dönemi, Hz. Muhammed Dönemi savaş anlayışının tamamlayıcısı gibidir. Hz. Muhammed’in temellerini attığı binanın Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın ilk altı yılında Tamamlanması şeklindedir.

Hz. Ebu Bekir Dönemi’nde her ne kadar iç savaşlar ve yalancı peygamberlerle uğraşılsa da savaşmaya uygun sebepler oluşunca savaşmaktan vaz geçilmemiş, Hz. Muhammed’in gösterdiği istikamet ve kurallara bağlı olarak savaşmaya devam edilmiştir.

Hz. Ömer Dönemi'nde İslam toplumu bir site devletinden uluslar arası bir güç haline getirilmiş, Devlet bu statüye uygun bir şekilde teşkilatlandırılmış ve askeri kurumlar gönüllülük esasından ordu nizamına göre tertiplendirilmiştir. Bunun neticesi olarak Sâsâni İmparatorluğu yıkılmış ve Bizans'a ağır darbeler vurulmuştur.

Hz. Osman Dönemi'nin ilk altı yılında deniz aşırı seferler yapılmış donanma oluşturulmuş bu donanma özellikle Akdeniz'de söz sahibi olmuştur. Yine Türklerle karşılaşarak savaş yoluyla da olsa bu topluma İslam'ın akisleri ferden yansımaya başlamıştır. Hz. Osman'ın son altı yılı ise siyasi çıkarların kurbanı olmuştur. Müslümanların zenginleşmesi ve Müslümanların o dönemin refah seviyesinin üstünde bir hayat sürmesi, asabiyetin yeniden dirilmesi, sahabelerin azalması, farklı kültürlerin İslamiyet'e girmesi gibi nedenlerle maalesef bu sonucu ortaya koymuş ve olaylar Hz. Osman'ın şehit edilmesine kadar varan önüne geçilmez bir hal almıştır.

Hz. Ali Dönemi'ne Benî Ümeyye'nin hilafetten hak istemesi damgasını vurmuş bir çok sahabe Arapların siyasi dehalarından birisi olarak kabul edilen Hz. Muâviye'nin siyasetine alet olmuş ve bu siyasi çıkar bir çok Müslüman'ın birbirinin kanını dökmesine vesile olmuştur. Bu olaylarda kaynaklar kim haklı kim haksız, kim cennetlik kim cehennemlik tartışmalarının içinde bocalarken sahabelerinde bir insan olduğu ve hata yapabileceği hatta adam öldürme gibi büyük günahlar işleyebileceği hususu, dini milliyetçilik bağlamında görmezden gelinmiş ve bu sahabelerin yaptığı kötü ameller dinin bir gerekliliğiymiş gibi gösterilmeye çalışılmıştır.

Emeviler Dönemi dinin siyasete alet edildiği tipik bir dönemdir. Bu dönemde İslam'ın önemli bir hususu olan istişare usulü terk edilmiş ve hilafet makamı saltanata dönüştürülmüştür. İstişare usulünün terk edilmesi neticesinde saltanat bağlamında zalim yöneticiler tahta geçmiş ve bu halifeler döneminde Müslümanların yüzyıllar boyunca nefretle anacağı büyük hatalar yapılmıştır. Yine bu dönemde Mevali politikası neticesinde Arap olmayan halk ağır vergilerle bunaltılmış savaşlarda fethedilen bölgeler harap edilmiş bu davranışlar Gayr-i Müslim toplumların İslamiyet'ten soğuması neticesini vermiş ve özellikle Türk toplumunun İslamiyet'e girmesi gecikmiştir. Lakin

Ömer b. Abdülaziz gibi hükümdarlar halifelik makamına geçince diğer halklar rahat bir nefes almış ve İslamiyet'e girişler hızlanmıştır.

Emeviler Dönemi'nde ordu strateji ve taktik bakımından en üst seviyeye ulaşmış ve dönemin süper gücü haline gelmiş lakin manevi moral bakımından eski dönemlerin havasını yakalayamamıştır.

Sonuç olarak İslamiyet'te savaş anlayışı incelenirken her dönemin hususiyetleri ayrı ayrı göz önüne alınarak tetkik edilmeli diyebiliriz. Ve bu dinamikleri incelerken savaş anlayışının oluşmasında İlâhi hükümlerin etkisine vurgu yapmamız gerektiği gibi yönetimdeki halifelerin ve savaşlarda atanan komutanların insanî ve nefsânî özelliklerini göz ardı etmemeliyiz.

KAYNAKÇA

KUR'ÂN-I KERİM MEÂLİ, (Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin), T.D.V. Yayınları, Ankara 2006.

AĞARI, Murat, “Hz. Muhammed’in Hıristiyanlarla Mücadele Stratejisi”, İstanbul 2003.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, “ Eski Anayasa Hukukumuz Ve İslam Anayasası”, İstanbul 1997.

ALGÜL, Hüseyin, “Gazve”, DİA, İstanbul 1996,c.XIII, s.488.

APAK, Adem, “Ana Hatlarıyla İslam Tarihi Dört Halife Dönemi”, c.II, İstanbul 2011.

_____ “ Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Tarihindeki Etkileri” İstanbul 2004..

BAŞ, Eyüp, “İslam’ın ilk döneminde Müslüman-Yahudi ilişkileri”, İstanbul 2004.

BELÂZURÎ, Ebü'l- Abbas Ahmed b. Yahya, “Fütûhu'l Buldan”, (çev. Mustafa Fayda), İstanbul 2013.

BROCKELMANN, Carl, “İslam ulusları ve Devletleri Tarihi” (çev. Neşet Çağatay), Ankara 2002.

ÇAĞATAY, Neşet, “İslam Tarihi”, TTK yay. ; Ankara 1993.

ÇELİK, Mehmet, “ İslam Tarihinde Dinin Politikaya Alet Edilmesinin İlk Örnekleri” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt, X, sayı, I, Elazığ 2000, s.29-49.

EL-CEZVİYYE, İbn-i Kayyım, “ Zâdü'l Meâd ”, (çev. Muzaffer Can), c.III, İstanbul 1990.

ERKAL, Mehmet, “Cizye”, DİA, İstanbul 1993, c.VIII, s.42-45.

_____“Ganimet”, DİA, İstanbul 1996, c.XIII, s.351-354.

FAYDA, Mustafa,“Ridde Olayları”, DİA, İstanbul 2008, c.XXXV, s.91-93

GÜNER, Osman, “Resulüllah’ın Ehl-i Kitapla Münasebetleri”,Ankara 1997.

HAMİDULLAH, Muhammed,“İslam’da Devlet İdaresi”, (Çev. Kemal Kuşcu), İstanbul 1963

_____“Hz. Peygamberin Savaşları”,(Çev.Nazire Erinç Yurter), İstanbul,Yeni Şafak Yayınları, b.t.y.

_____“ Allah’ın elçisi Hz. Muhammed”, Çev.Ülkü Zeynep Babacan), İstanbul 2001.

_____“El- Vesaik’us-Siyasiyye”,(Çev: Vecdi Akyüz), İstanbul 1997.

_____“ İslam Peygamberi ” (çev. M. Said Mutlu), İstanbul 1972.

HİTTİ, Philip K. ; “Siyasi ve kültürel İslam Tarihi”,(Çev.Salih Tuğ), İstanbul 1989.

İBN-İ HALDUN, “Mukaddime”, (çev. Halil Kendir),c.I-II, İstanbul 2004.

KAPAR, M. Ali, “ Hz. Muhammed (s,a,v.)’in Müşriklerle Münasebeti”,Konya b.t.y.

KİTAPÇI, Zekeriyya “ Hz. Peygamber’in Hadisleri’nde Türk Varlığı Selçuklular Moğollar Osmanlılar”, İstanbul, b.t.y.

_____“ Türklerin Müslüman Oluşu”, Türkler, Ankara, (), s.263-268.

KÖKSAL, Asım Mustafa, “ İslam Tarihi”,c.I-XII, İstanbul 2005.

MAHMUDOV, Elşad, “Sebepleri ve sonuçları Açısından Hz. Peygamberin Savaşları”,İstanbul 2010.

MÂVERDÎ, Ebu’l Hasan, “El-Ahkamüs Sultaniyye” (çev. Ali Şafak), Ankara 1994.

MEVDÛDÎ, Ebü’l Âlâ “İslam’da Savaş Hukuku”,(çev. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 2009.

NASKALI, Esko, “ Sâsâniler”, DİA, İstanbul 2009, c.XXXVI, s.174-176.

ÖZEL, Ahmet, “İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirleri”, Ankara 1996

_____“Cihad”, DİA, İstanbul 1993, c.VII, s.527-528.

REŞİD, Abdullah, “İslam’da Ordu ve Komutanlık” (çev. Enver Güneç, Seraceddin Emre), İstanbul, 1996

SARICIK, Murat, “Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi”, Nesil Yay. ; İstanbul 2010.

SARIÇAM, İbrahim, “Emevi-Haşimî İlişkileri”, Ankara 2008.

SEMERKANDÎ, “Sünen-i Dârimî” (çev. Abdullah Aydınlı), c. I-V, İstanbul 1996.

TABERÎ, Muhammed b. Cerir,“Tarih-i Taberî”,(çev.M. Faruk Gürtunca), c.III-IV, İstanbul 2007.

TERZİ, Mustafa, Zeki, “Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidin Döneminde Askeri Teşkilat”, Samsun 1990

ÜÇOK, Bahriye, “ İslam Tarihi,Emevîler-Abbasiler”,Ankara,1983.

VÂKIDÎ, Muhammed b. Ömer, “Kitabü’l- Megâzi” Thk. Marsden Johannes, Lübnan-Beyrut 2006.

YAMAN, Ahmet, “Savaş”, DÍA, İstanbul 2009, XXXIII, s.189-194.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Ba’s”, DÍA, İstanbul 1992, c.V, s.98-100

YILDIZ, Hakkı Dursun, “İslamiyet ve Türkler”, İstanbul 2000.

YÖRÜKAN, Yusuf, Ziya, “Hz. Muhammed’in Doğumundan Ölümüne Kadar İslam Dini Tarihi”, Ankara 2001.

ZEYDAN, Gorci, “İslam Medeniyeti Tarihi”, (çev. Zeki Meğamiz) c.IV, İstanbul 1978.

ZİYÂUDDİN, Rayyıs, “ İslam’da Siyasi Düşünce Tarihi”, (çev. Ahmet Sarıkaya), İstanbul 1990.